

B E R G E N

Sociaal-economische schets
van een ruilverkavelingsblok
in Noord-Limburg

A

VERSLAGEN
NO. 91

Juli 1964

64/981

INHOUD

	Blz.
LIJST VAN BIJLAGEN	4
WOORD VOORAF	5
INLEIDING	7
HOOFDSTUK I ALGEMEEN SOCIAAL-ECONOMISCHE ASPECTEN	9
§ 1. De bevolking	9
§ 2. Beroepsbevolking	11
§ 3. Forensisme	13
HOOFDSTUK II ASPECTEN VAN DE AGRARISCHE STRUCTUUR	15
§ 1. Aantal grondgebruikers naar beroepsgroep en bedrijfsgrootte	15
§ 2. Wijzigingen in bedrijfsgroottestructuur in de periode 1956-1962	18
§ 3. Bedrijfsgebouwen en openbare nutsvoorzieningen	22
HOOFDSTUK III DE LAND- EN TUINBOUWBEDRIJVEN	23
§ 1. Bedrijfstype en grondgebruik	23
§ 2. De produktiestructuur op de gemengde bedrijven	24
a. De bouwland/grasland-verhouding	24
b. Het bouwland	24
c. Het grasland en de rundveehouderij	24
d. De varkenshouderij	26
e. De kippenhouderij	26
f. Een vergelijking met L.E.I.-bedrijven	27
§ 3. De tuinbouwbedrijven	30
§ 4. Mechanisatie en arbeid	35
HOOFDSTUK IV SCHETS VAN DE VERANDERINGEN IN DE BEDRIJFSSTRUCTUUR VAN 1956-1962	37
HOOFDSTUK V ENKELE AGRARISCH-SOCIALE ASPECTEN	39
§ 1. Leeftijd van grondgebruikers	39
§ 2. Beroepskeuze van kinderen	39
§ 3. Bedrijfsopvolging	41

LIJST VAN BIJLAGEN

	Blz.
1. Bevolking sinds 1880	44
2. Enige gegevens per kerkdorp	45
3. Mannelijke beroepsbevolking	46
4. Woonforenzen	47
5. De grondgebruikers met ≥ 1 ha en de cultuurgrond (1910-1959)	48
6. Aantal geregistreeerde telplichtigen naar bedrijfsgrootte	49
7. Aantal geregistreeerde telplichtigen naar bedrijfsgrootte- klassen	50
8. Aantal geregistreeerde telplichtigen naar bedrijfsgrootte- klassen en kerkdorpen	51
9. De nevenberoepen van de B- en hoofdberoepen van de C-grondgebruikers	52
10. De vroegere beroepen van de D-geregistreeerden	53
11. Grondgebruikers ≥ 1 ha naar beroepsgroep en grootteklas- se 1956-1962	54
12. Wijzigingen van het aantal grondgebruikers ≥ 1 ha (1956-1962)	55
13. Verdwenen grondgebruikers (1956-1962)	56
14. Nieuwe grondgebruikers (1956-1962)	57
15. Omvang van het grondverkeer (1961-1962)	58
16. Bedrijfsgebouwen	59
17. Openbare nutsvoorzieningen	60
18. Grondgebruik	61
19. Bouwland/grasland-verhouding op gemengde bedrijven	62
20. Bouwlandgebruik	63
21. Grasland	64
22. Rundveestapel	65
23. Melkkoeien	66
24. Melkproduktie	67
25. Veestalling en bedrijfsvoering	68
26. Mestvarkens	69
27. Fokzeugen	70
28. Varkensschuren en kippenhokken	71
29. Kippen	72
30. Tuinbouwteeltvergunningen	73
31. Gebruik van het tuinland	74
32. Tuinbouw onder glas	75
33. Oppervlakte tuinbouwgewassen	76
34. Geldelijke veilingomzetten	77
35. Paarden en trekkers	78
36. Arbeidskrachten	79
37. Bedrijfsgrootte en oppervlakte cultuurgrond per mannelijke arbeidskracht (1956-1962)	80
38. Grondgebruik (1956-1962)	81
39. Bouwlandgebruik (1956-1962)	82
40. Gebruik van het tuinland op landbouwbedrijven (1956-1962)	83
41. Bedrijven met vee (1956-1962)	84
42. Rundveehouderij (1956-1962)	85
43. Overige veehouderij (1956-1962)	86
44. Trekkers en melkmachines (1956-1962)	87
45. Leeftijdsopbouw	88
46. Zoons (≥ 15 jaar) van landbouwers (1956-1962)	89
47. In de landbouw werkende zoons (≥ 15 jaar) van landbouwers (1956-1962)	90
48. Bedrijfsopvolging	91

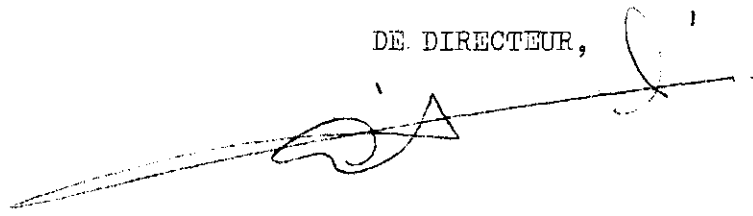
WOORD VOORAF

De Cultuurtechnische Dienst verzocht in november 1962 het Landbouw-Economisch Instituut een sociaal-economische schets te maken van het ruilverkavelingsgebied "Bergen". Deze schets is een uitwerking van en een toelichting op de bestaande statistische documentatie over het betrokken gebied. Van de in deze schets vermelde gegevens maakt de Cultuurtechnische Dienst gebruik bij de voorbereidingswerkzaamheden voor de ruilverkaveling en de samenstelling van het rapport ex art. 34 van de Ruilverkavelingswet.

Het blok omvat de gehele gemeente Bergen en beslaat een oppervlakte van bijna 12.500 ha.

Dit Verslag is opgemaakt door de Afdeling Streekonderzoek. Door onvoorziene omstandigheden is helaas bij de definitieve afwerking een betreurenswaardige vertraging opgetreden.

DE DIRECTEUR,

's-Gravenhage, juli 1964

(Prof.dr. A. Kraal)

INLEIDING

Het grondgebied van de gemeente Bergen, dat samenvalt met het in voorbereiding zijnde blok van ruilverkaveling, ligt als een strook van 3 tot 9 km breedte over een afstand van ruim 25 km ingeklemd tussen de Maas en de Rijksgrens. De dichtstbijzijnde grotere plaatsen liggen in het Duitse achterland, Goch, Geldern en Kevelaer. Op deze plaatsen was de Bergense bevolking dan ook vóór de laatste wereldoorlog sterk georiënteerd. Na de sluiting van de grenzen zijn Venlo en Nijmegen en in mindere mate Gennep een streekfunctie voor Bergen gaan vervullen, waarbij Bergen in verband met zijn langgerektheid werd verdeeld in twee invloedssferen. Door de openstelling van de brug bij Well is bovendien de betekenis van Venray nog steeds toenemend.

In het verleden heeft de geografisch ongunstige ligging de gemeente Bergen sterk in haar ontwikkeling geremd, daar de overwegend agrarische inslag van de gehele streek er oorzaak van was, dat een toenemend arbeidsaanbod niet in eigen streek kon worden opgevangen.

Emigratie naar buiten de streek heeft ongetwijfeld verlichtend gewerkt, maar toch werd Bergen bij tijd en wijle getroffen door structurele werkloosheid.

In het jongste verleden heeft dit ertoe geleid dat noordelijk Limburg werd aangewezen als één van de negen Nederlandse ontwikkelingsgebieden in het kader van het regionale industrialisatiebeleid, met als kerngemeenten Bergen en Gennep. In een later stadium van het beleid, waarbij een sterkere concentratie van ontwikkelingskernen met handhaving van een redelijke regionale spreiding werd voorgestaan, werd dit gebied de status van ontwikkelingsgebied ontnomen. Sindsdien is de ontwikkelingskern Venray voor Bergen de dichtstbijzijnde plaats waar de industrialisatie wordt bevorderd.

Naast de algemene werkgelegenheid vroeg ook de agrarische bedrijfstak om speciale aandacht, daar de produktieomstandigheden in Bergen van dien aard waren, dat de agrarische bedrijfstak (de hoofdbron van bestaan in Bergen) zich nauwelijks kon ontwikkelen naar de eisen des tijds. In 1950 werd dan ook reeds door de gemeente ruilverkaveling aangevraagd.

De oppervlakte van de gemeente bedraagt in totaal circa 12.500 ha, maar gezien de vele woeste gronden, die voor de landbouw vrijwel geen betekenis hebben, zal de ruilverkaveling voor ongeveer de helft van de gemeentelijke oppervlakte van belang zijn. De vergevorderde plannen tot ontzanding van een deel van de daarvoor in aanmerking komende gronden maken een ruilverkaveling van de landbouwgronden nog dringender, omdat dan rekening gehouden kan worden met de gevolgen van de ontzanding voor de aanliggende landbouwgronden.

In afwachting van de ruilverkaveling werd Bergen in 1955 aangewezen als streekverbeteringsgebied. Door de uitgebreide voorlichtingsactiviteiten in het kader van deze streekverbetering is zo reeds een vruchtbare bodem gelegd voor het welslagen van de ruilverkaveling. Aanvankelijk richtten deze activiteiten zich uitsluitend op de landbouwbedrijven, later werd ook de tuinbouw hierin betrokken 1).

1) Zie M.M.G. Boumans: "Een voorbeeldbedrijf voor de teelt van kleinfruit en asperges te Bergen (L)", Meded. Dir. Tuinbouw 25, 6, p. 376-380 (1962).

Als uitgangspunt voor deze schets zijn de gegevens van de landbouwtelling mei 1962 gebruikt. Van alle telplichtigen in de gemeente Bergen zijn deze gegevens overgenomen, waarbij zij werden gerangschikt in beroepsgroepen.

Voorts zijn uit het bevolkingsregister van Bergen gegevens inzake leeftijd van de betrokkenen en samenstelling van de gezinnen beschikbaar gekomen. Met behulp van plaatselijke deskundigen zijn vervolgens de beroepen en woonplaatsen van alle kinderen van 15 jaar en ouder nagegaan, werd aandacht besteed aan het onderwijs van de kinderen en werd de opvolgingssituatie op de bedrijven nader bekeken.

In het kader van de streekverbetering werd eind 1956 door het Landbouw-Economisch Instituut, in nauwe samenwerking met het Rijkslandbouwconsulentschap Noord-Limburg, een enquête onder de agrariërs in Bergen gehouden. De gegevens uit deze enquête werden gepubliceerd in het gezamenlijk met het rijkslandbouwconsulentschap uitgebrachte rapport "De landbouw in het streekverbeteringsgebied Bergen" 1). Van deze gegevens, die alleen voor wat betreft de landbouw in het streekverbeteringsrapport werden opgenomen, zal hier dankbaar gebruik worden gemaakt, omdat zij de mogelijkheid geven tot een beschouwing van de structurele ontwikkeling in de afgelopen zes jaren.

Gezien de opbouw van de gemeente Bergen uit een zestal kerkdorpen, die soms in hun structuur onderlinge verschillen te zien geven, zijn waar nodig en mogelijk de gegevens van de afzonderlijke dorpen naast elkaar gesteld. Op bijgaande kaart 2) zijn de begrenzingen van de kerkdorpen die in de tabellen en bijlagen als deelgebieden zijn beschouwd, met een dunne getrokken lijn aangegeven.

---

1) Zie ook "De landbouw in het Limburgse Bergen". "Een bedrijfsstudie", 1957.

2) Opgenomen met toestemming van de Topografische Dienst. Reproductie van het kaartfragment is verboden.

HOOFDSTUK I

ALGEMEEN SOCIAAL-ECONOMISCHE ASPECTEN

§ 1. D e b e v o l k i n g (bijlagen 1 en 2)

De gemeente Bergen heeft tot voor korte tijd steeds moeilijk de natuurlijke bevolkingsaanwas aan haar grondgebied kunnen binden, daar er te weinig uitbreiding aan de werkgelegenheid kon worden gegeven.

De landbouw, hoofdbron van bestaan in Bergen, kon aanvankelijk moeilijk voor die nodige uitbreiding zorgen en begon later zelfs mensen af te stoten, terwijl de uitbreiding van werkgelegenheid in andere sectoren te gering was om in de behoefte te voorzien.

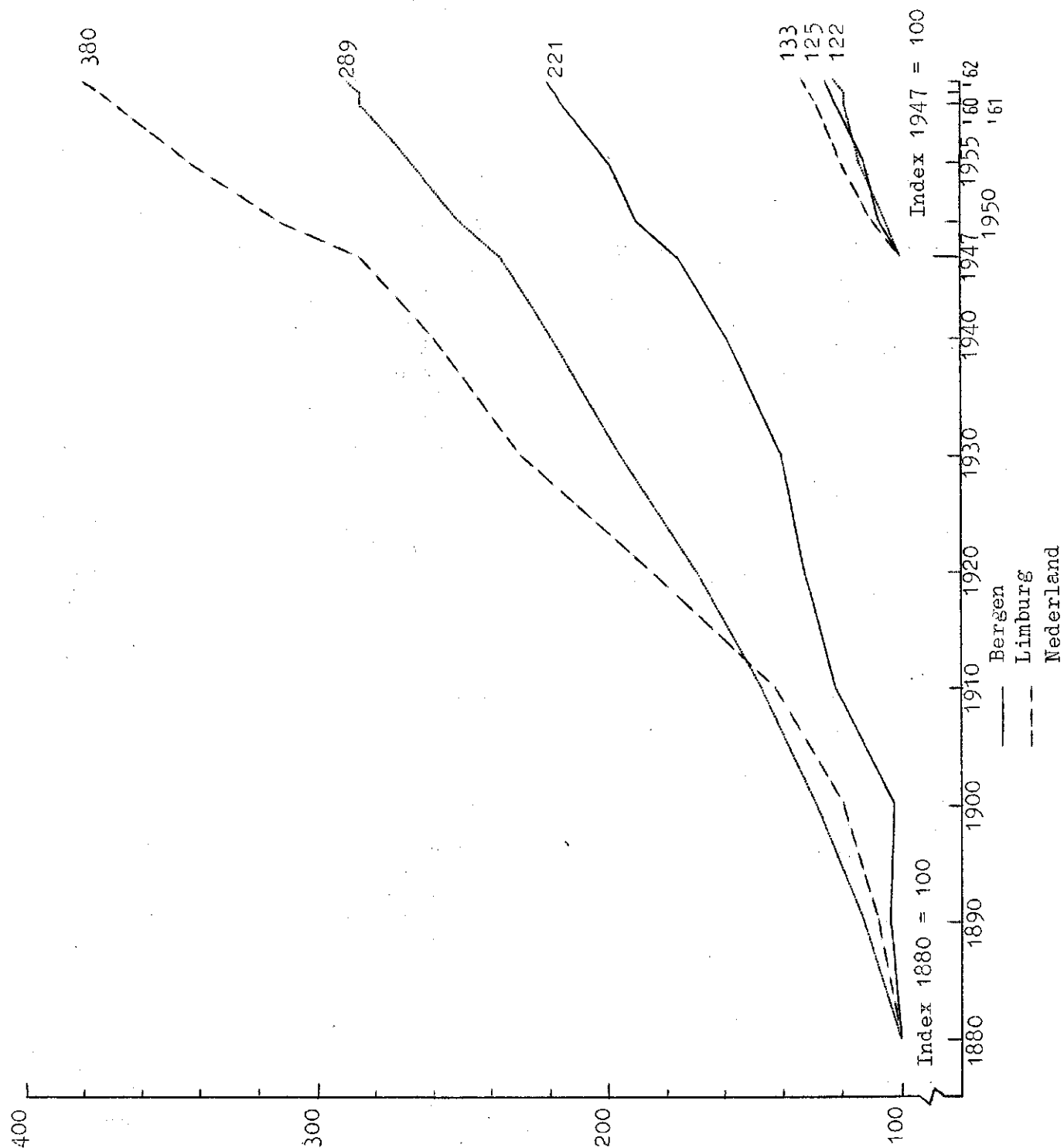
De natuurlijke bevolkingsaanwas leidde ertoe, dat de gemeente vrijwel steeds een vertrekoverschot te zien gaf. Zo werd in de periode 1880-1945 de natuurlijke bevolkingsaanwas voor ongeveer de helft weggenomen door het vertrekoverschot.

Grafiek 1 laat dan ook zien hoe de gemeente Bergen zowel ten opzichte van het Rijk als ten opzichte van de provincie Limburg over deze periode een beduidend langzamere bevolkingsgroei te zien geeft. De na-oorlogse geboortegolf deed het aantal inwoners in enkele jaren met sprongen toenemen, evenals in Limburg en het Rijk. Opmerkelijk is evenwel, zoals de grafiek eveneens laat zien, dat Bergen sinds 1947 een bevolkingsgroei kent, die hoewel nog iets beneden de Limburgse maat, de Nederlandse ontwikkeling gemakkelijk bijhoudt.

Ondanks de teruggang van de agrarische beroepsbevolking, die vooral na 1947 sterk is geweest, is de natuurlijke bevolkingsaanwas voor een belangrijk deel in Bergen gebleven. Naast de totstandkoming van het Bergense industrieterrein in 1949 heeft ook de ruimere industriële werkgelegenheid in het omliggende gebied daartoe bijgedragen. De betere verbindingen en de gemakkelijker aanvaarding van de nadelen aan pendelen verbonden, hebben een omvangrijke pendelbeweging doen ontstaan. In een rapport van de Limburgse Streekplannendienst van 1941 over de gemeente Bergen werd reeds geconstateerd, dat de toekomstige ontwikkeling van Bergen nauw zou samenhangen met de ontwikkeling van het omringende gebied. Daarbij werd er tevens op gewezen dat de ontginningen in de Peel en de vestiging van steenkolenmijnen in Noord-Limburg belangrijke verschuivingen zouden kunnen doen ontstaan. In de jaren voor 1940 is nog enkele malen gepleit voor studie en verkenningsboringen ten behoeve van peelmijnen, maar mijnen zijn er nooit gekomen. Ook de verwachtingen ten aanzien van de ontginningen zijn voor Bergen niet bevestigd, zodat belangrijke verschuivingen zijn uitgebleven.

Enkele gegevens over de bevolkingsaantallen zijn per kerkdorp beschikbaar. Wellerlooi vertoont sinds 1947 de naar verhouding grootste groei, die absoluut gezien over de periode 1947-1960 bijna gelijk is aan de groei van de kern Bergen, waar het industrieterrein gelegen is. Wellerlooi dankt dit aan het succes van de tuinbouwvestiging, waardoor hier een incidentele uitbreiding van de agrarische werkgelegenheid optrad.

De Bergense bevolking woont sterk verspreid. Er zijn zes kerkdorpen, waarvan Afferden, Bergen, Siebengewald en Well weinig uiteenlopen in inwoneraantal. Voor wat betreft het dorp Bergen is dit een gevolg van de extra contingenten voor woningbouw ten behoeve van de kernontwikkeling in het kader van het regionale industrialisatiebeleid.

In een onlangs gereedgekomen studie over het verband tussen inwonerstallen en voorzieningspeil komt de Provinciale Planologische Dienst in Limburg tot de conclusie, dat een behoorlijk patroon van eerste voorzieningen in Limburg eerst bij woonkernen met rond 1.300 zielen wordt gevonden. Gezien de uitbreiding van het behoeftenpatroon zal dit zielen-tal voor de toekomst nog hoger moeten worden gesteld om in de toekomstige verhoudingen een behoorlijk patroon van eerste voorzieningen te kunnen in stand houden.

Voor de gemeente Bergen dringt zich hier de vraag op, of het ooit mogelijk zal zijn alle kernen tot dit toch elementaire peil van leefbaarheid te brengen en of stimulering van enkele kernen niet meer gewenst zal zijn.

Tabel 1

BEVOLKING NAAR KERKDORPEN

	1947	1960	Indexcijfer (1947=100)
Gemeente Bergen: bevolking totaal	8339	10169	122
Afferden	1704	1967	115
Bergen	1480	1924	130
Heijen	774	916	123
Siebengewald	1896	2108	111
Well	1728	2093	121
Wellerlooi	751	1147	153
Woonschepen	6	12	200
Woonwagens	-	2	-

Bron: C.B.S. Volks- en beroepstelling 1947;
Algemene volkstelling 1960.

§ 2. B e r o e p s b e v o l k i n g (bijlage 3)

Bergen was vanouds een agrarische gemeente en in 1947 was dan ook nog 52% van de mannelijke beroepsbevolking agrarisch werkzaam. De gegevens van de latere tellingen laten evenwel duidelijk de afnemende betekenis van het agrarische bedrijf als bron van inkomsten voor de Bergense bevolking zien. In 1956 bestond de mannelijke beroepsbevolking nog slechts voor 36% uit agrariërs, terwijl de totale mannelijke beroepsbevolking vergeleken bij 1947 zelfs gedaald was. Tot 1960 zakte het percentage agrariërs nog verder en blijkt de algemene volkstelling 1960 bedroeg het nog 30%.

Tussen 1947 en 1960 daalde de mannelijke agrarische beroepsbevolking met 552 personen. Uit de landbouwtellingen blijkt dat het aantal agrarische bedrijven in deze periode slechts weinig is gedaald, daar de daling van het aantal landbouwbedrijven deels gecompenseerd is geworden door een stijging van het aantal tuinbouwbedrijven. In 1947 waren er 623 land- en tuinbouwbedrijven, in 1955 nog 596, in 1959 nog 581 en in 1960 volgens de algemene volkstelling nog 549, waarvan 540 met een mannelijk bedrijfshoofd.

Hieruit blijkt dat de daling van de mannelijke agrarische beroepsbevolking voor het grootste deel gezocht moet worden bij de meewerkende zoons en de landarbeiders. Volgens de algemene volkstelling 1960 waren er nog 159 in de land- en tuinbouw meewerkende zoons en nog 149 arbeiders in de land- en tuinbouw. De daling van het aantal echte landarbeiders, die in de regel zelf ook aan grondgebruik doen, blijkt duidelijk uit de landbouwtellingen: in 1947 waren er 145 landarbeiders telplichtig, in 1955 nog 44 en in 1959 nog 28.

De verdeling naar bedrijfstak van de mannelijke beroepsbevolking in tabel 2 laat zien, dat vooral de industriële werkgelegenheid voor Bergen van betekenis is geworden. Hierbij boekten de metaalindustrie en de elektrotechnische industrie de grootste vooruitgang, terwijl de papierindustrie (er is een grote vestiging te Gennepe), die in 1947 nog slechts één werkkraft uit Bergen aantrok er in 1958 reeds 58 te werk stelde. Ook de bouwnijverheid, een bedrijfstak die vanouds in Noord-Limburg van belang is, verschaft méér werkgelegenheid.

Tabel 2

MANNELIJKE BEROEPSBEVOLKING NAAR BEDRIJFSTAK

	1947		1960	
	aantal	pro- centen	aantal	pro- centen
landbouw	1426	52	874	30
delfstoffen	1	0	8	0
industrie en ambacht	418	15	901	31
bouwnijverheid	400	15	489	17
openbare nutsbedrijven	1	0	3	0
handel, bank- en verzekeringswezen	114	4	183	7
vervoer	84	3	83	3
dienstverlening	264	10	321	11
onbekend	37	1	42	1
alle beroepen	2745	100	2904	100

Bron: C.B.S. Volks- en beroepstelling 1947;
Algemene volkstelling 1960.

De vrouwelijke beroepsbevolking is van 1947 (634) op 1960 (592) iets afgenomen, maar er heeft zich een grote interne verschuiving voorgedaan. Werkten er in 1947 nog meer dan 300 vrouwelijke krachten in de land- en tuinbouw 1), in 1960 was dit aantal teruggelopen tot 58.

De nijverheid daarentegen telde in 1947 nog slechts 56 vrouwelijke krachten tegen 169 in 1960. Het aantal vrouwelijke krachten dat huishoudelijke diensten verricht daalde tot 107 in 1960 tegen 138 in 1947.

Voor wat betreft de land- en tuinbouw zal hierop verder in het rapport worden teruggekomen. Het is evenwel tekenend voor de situatie waarin Bergen verkeert, dat bepaalde arbeid door de vrouwelijke krachten reeds niet meer aanvaard wordt, terwijl industriële arbeid en met name atelierwerk de jeugd steeds meer aantrekt.

§ 3. F o r e n s i s m e (bijlage 4)

De toegenomen vraag naar werkgelegenheid is niet volledig binnen de gemeente Bergen bevredigd. Op een totale mannelijke beroepsbevolking van 2.904 personen zijn er 806 (d.w.z. bijna 28% van het totaal) die hun werk buiten Bergen verrichten. Hiervan zijn er 202, die zelfs niet dagelijks op en neer naar huis kunnen gaan. Onder de 604 resterende woonforenzen nemen de lange-afstand-pendelaars een belangrijke plaats in. Meer dan 200 woonforenzen zijn 1 uur tot 1½ uur onderweg naar en van hun werk, terwijl een dertigtal nog meer tijd daarvoor nodig heeft.

Bijlage 4 laat zien op welke gemeenten het pendelen in hoofdzaak is gericht. De indeling van Bergen in twee invloedssferen blijkt daar eveneens uit. Venlo en Gennep zijn de twee voornaamste werkgelegenheid verschaffende gemeenten. In totaal 181 woonforenzen hebben hun werk in een aangrenzende gemeente, 226 in overig Noord-Limburg, 5 in Midden-Limburg, 3 in Zuid-Limburg, 13 in Noordbrabant, 49 in Gelderland, 1 in Noordholland en 126 in Duitsland.

Een indeling naar leeftijdsklasse laat zien hoe het pendelen vooral de jonge beroepsbevolking in beweging zet. De grotere belangstelling voor onderwijs in het algemeen en voor technisch onderwijs in het bijzonder vraagt gekwalificeerde arbeidsplaatsen, die in hoofdzaak slechts buiten Bergen kunnen worden gevonden. De grootste uitbreiding van werkgelegenheid had dan ook plaats juist in twee sterk technisch georiënteerde bedrijfstakken.

WOONFORENZEN EN OVERIGE BUITEN DE GEMEENTE WERKZAME MANNEN

Tabel 3

Leeftijds- klasse	Dagelijks op en neer gaand	Overige mannen werkzaam bui- ten Bergen	Totaal werkzaam buiten Bergen
≈ 19 jaar	96	10	106
20-29 jaar	217	53	270
30-39 jaar	124	52	176
40-49 jaar	106	52	158
50-64 jaar	60	34	94
≥ 65 jaar	1	1	2
Alle leef- tijdsklassen	604	202	806

Bron: C.B.S. Algemene volkstelling 1960.

1) Zoals bekend is dit cijfer hoogstwaarschijnlijk te hoog.

In het voorgaande ging het over de werkgelegenheid voor de Bergense bevolking. Maar zoals Bergen gebruik maakt van de werkgelegenheid buiten de gemeente, zo verschaft zij op haar beurt werkgelegenheid aan mensen van elders. Tabel 4 laat zien, dat er bijna 100 mannen van buiten de gemeente in Bergen werken. Men bedenke hierbij dat nieuwe industriële vestigingen veelal hun eigen kader of hoger personeel vanuit een andere vestiging meebrengen.

Tabel 4

WERKFORENZEN					
	Aantal werkforenzen 2)				
	to- taal	in de land- bouw 3)	in de nijver- heid	in de bouw- nijver- heid	in overige bedrijfs- takken
Werkend in gemeente Bergen, wonend in 1):					
Arcen en Velden	10	2	-	-	8
Gennep	18	-	7	1	10
Ottersum	14	-	2	-	12
Vierlingsbeek	10	2	1	3	4
Venlo	14	1	8	-	5
Alle werkforenzen	97	6	32	15	44
waarvan uit aangrenzende gemeenten	64	4	16	9	35

1) Alléén gemeenten met ≥ 10 forenzen apart genoemd.

2) Dagelijks naar de werkgemeente heen en weer reizende mannen.

3) Inclusief bosbouw.

Bron: C.B.S. Algemene volkstelling 1960.

HOOFDSTUK II

ASPECTEN VAN DE AGRARISCHE STRUCTUUR

§ 1. Aantal grondgebruikers naar beroeps- groepen en bedrijfs grootte (bijlagen 5 t/m 10)

Het aantal grondgebruikers vertoont na de oorlog nogal wat schommelingen. In de oorlogsjaren had het grondgebruik door niet-agrariërs en speciaal het kleine grondgebruik (< 1 ha) een grote vlucht genomen. In 1947 was de invloed daarvan op de cijfers nog niet geheel verdwenen, maar men mag aannemen dat dit na 1950 wel het geval werd.

Verdeelt men de grondgebruikers in twee groepen, grondgebruikers met < 1 ha cultuurgrond en grondgebruikers met ≥ 1 ha cultuurgrond, dan is het vooral de eerste groep geweest die het totaalaantal grondgebruikers deed fluctueren. Dat wil dus zeggen vooral de niet-agrarische grondgebruikers. Sinds 1955 vertoont evenwel de tweede groep een dalende tendentie.

Tabel 5

GRONDGEBRUIKERS IN DE GEMEENTE BERGEN

Grootteklasse	1947	1950	1955	1959	1962
1- 5 ha	265	265	260	245	221
5-10 ha	195	204	224	206	183
≥ 10 ha	201	194	207	226	235
Totaal ≥ 1 ha	661	663	691	677	639
< 1 ha	454	269	88	127	122
Alle grondgebruikers	1115	932	779	804	761

Bron: C.B.S.

Bijlage 5 geeft een overzicht van de ontwikkeling van het grondgebruik van 1 ha en meer, waarbij de noordelijke Maasvallei als vergelijkingsgebied is weergegeven. Hieruit blijkt, dat het aantal grondgebruikers met 1 ha en meer cultuurgrond in 1955 een maximum bereikte, na van 1930 tot 1950 zeer stabiel te zijn gebleven in Bergen 1). De oppervlakte cultuurgrond bij deze grondgebruikers in gebruik, was in 1947 het meest omvangrijk. De economische stagnatie gedurende de oorlogsjaren zal hier een rol hebben gespeeld en men ziet dan ook dezelfde tendentie als in Bergen optreden in de noordelijke Maasvallei.

1) Dit laatste in tegenstelling tot de noordelijke Maasvallei, waar sinds 1930 een voortdurende daling valt waar te nemen.

De na-oorlogse onttrekking van grond voor niet-agrarische doeleinden heeft de oppervlakte cultuurgrond doen dalen. In de noordelijke Maasvallei kon evenwel de gemiddelde grootte van het grondgebruik in de periode 1947-1955 constant blijven, omdat ook het aantal grondgebruikers daalde.

In Bergen, waar het aantal grondgebruikers ≥ 1 ha nog tot 1955 toenam, ziet men evenwel een belangrijke daling van de gemiddelde grootte van het grondgebruik. Een daling, die sindsdien weer vrijwel is ingehaald door een vermindering van het aantal grondgebruikers van 1-10 ha.

Uitgaande van de hoofdindeling van de grondgebruikers door het C.B.S. in vier beroepsgroepen (zie tabel 6) ziet men hoe het aantal landbouwers dalende is, evenals het aantal landarbeiders, terwijl tuinbouwers en niet-agrariërs in aantal toenemen.

Tabel 6

GRONDGEBRUIKERS ≥ 1 HA NAAR HOOFDBEROEP IN DE GEMEENTE BERGEN

Hoofdberoep	1947	1955	1959
Landbouwer	573	532	505
Tuinbouwer	23	52	64
Landarbeider	27	27	14
Niet-agrariër	38	80	94
Alle grondgebruikers	661	691	677

Bron: C.B.S.

Zoals bekend zijn deze cijfers van het C.B.S. gebaseerd op hetgeen de telplichtigen op het landbouwtellingformulier opgeven. Door het L.E.I. wordt een op de informaties van plaatselijk goed bekende personen gebaseerde indeling in beroepsgroepen gehanteerd, waarbij de arbeidstijd besteed aan het eigen bedrijf doorslaggevend is. Voorts zijn er bedrijven, die gezien hun ver doorgevoerde specialisatie op één tak van produktie, niet zonder meer vergeleken kunnen worden met normale landbouwbedrijven. Hetzelfde geldt voor bedrijven behorend bij een klooster of voor landgoederen.

In het vervolg van deze sociaal-economische schets zal de L.E.I.-beroepsgroepenindeling worden gegeven. Deze verstaat onder:

- A. zuivere landbouwers of tuinders;
- B. landbouwers of tuinders met een nevenberoep, dat minder dan de helft van de arbeidstijd vergt;
- C. landarbeiders en niet-agrariërs met grondgebruik; minder dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf besteed;
- D. rustende agrariërs, niet-agrariërs en mensen zonder beroep die nog enig grondgebruik of veehouderij hebben;
- E. speciale bedrijven, waarop de bedrijfsvoering sterk afwijkt van het in de streek gangbare patroon, alsmede zeer grote bedrijven.

Aangezien het nevenberoep van de B-grondgebruikers meestal vrij nauw verwant is aan de landbouw, terwijl daarnaast het eigen landbouwbedrijf waarschijnlijk de hoofdbron van het inkomen vormt, zullen de groepen A en B in het vervolg meestal onder de termen "landbouwers" of "tuinders" worden samengevat.

Het onderscheid tussen "landbouwers" en "tuinders" is gebaseerd op de gegevens over het bedrijf die ter beschikking stonden, alsmede op de aanwijzingen van de plaatselijke zegslieden. Beslissend was welk bedrijfsonderdeel binnen het bedrijf het belangrijkste voor de inkomensvorming was.

Onderstaande tabel is een samenvatting van enige in de bijlagen opgenomen uitvoerige overzichten.

Tabel 7

DE GRONDGEBRUIKERS 1) NAAR BEROEPSCGROEP EN KERKDORP

Kerkdorp	In procenten						
	landbouwers		tuinders	C	D	E	totaal
	< 10 ha	≥ 10 ha					
Heijen	30	38	3	14	10	5	100
Siebengewald	31	35	1	19	11	3	100
Afferden	29	24	2	33	8	4	100
Bergen	25	36	5	23	9	2	100
Well	13	21	15	35	12	4	100
Wellerlooi	11	23	37	15	8	6	100
Gemeente							
Bergen	23	29	11	24	10	4	100

1) Inclusief < 1 ha.

Bron: L.D.I. 1962; C.B.S. 1962.

De nevenberoepen van de B-grondgebruikers liggen overwegend in de agrarische sfeer. De groep C-grondgebruikers bestaat voor de helft uit industrie- en bouwvakarbeiders en voor circa 12% uit land- en tuinarbeiders. Meer nog dan het aan de landbouw verwant zijn van het hoofdberoep, speelt hier de agrarische afkomst van de betrokkenen een rol bij het grondgebruik.

Van de groep D-grondgebruikers kan men ongeveer de helft als rustende agrariërs omschrijven terwijl de andere helft, de rustende niet-agrariërs, voor een groot deel uit vroegere arbeiders bestaat. De rustende agrariërs houden gewoonlijk meer dan 1 ha grond van hun vroegere bedrijf aan, terwijl de rustende niet-agrariërs vaak reeds aan minder dan 1 ha genoeg hebben.

Uit tabel 7 blijkt hoe de tuinbouw is geconcentreerd in het zuidelijk deel van de gemeente en van daaruit vrijwel niet naar het noorden is doorgedrongen. Van de gehoopte voorbeeldwerking van de stichting van het tuinbouwcentrum binnen de gemeente is nauwelijks iets te bespeuren

buiten de directe omgeving van het Tuindorp. Bovendien blijkt hoe in Afferden en Well de agrariërs naar verhouding een belangrijk kleiner deel uitmaken van de totaalgroep grondgebruikers, omdat hier naar verhouding veel C-grondgebruikers te vinden zijn. Voor de groep landbouwers valt daarbij op dat Well en Wellerlooi een gunstiger verhouding tussen kleinere en grotere bedrijven te zien geven dan de overige kerkdorpen.

Volgens de gepubliceerde gegevens van het C.B.S. is de gemiddelde bedrijfsgrootte in Bergen hoger dan het landbouwgebied waartoe de gemeente behoort.

In tabel 8 is een aantal cijfers opgenomen gebaseerd op de indeling van de grondgebruikers zoals die hierboven werd geïntroduceerd. De bijzondere positie van groep E blijkt reeds uit de gemiddelde bedrijfsgrootte. Vier bedrijven van meer dan 70 ha zijn nl. wegens hun afwijkende structuur in deze groep ondergebracht en aldus buiten het gemiddelde van de landbouwbedrijven gelaten.

Tabel 8

GEMIDDELDE BEDRIJFSGROOTTE VAN GRONDGEBRUIKERS MET ≥ 1 HA

	Aantal grondge- bruikers	Opp. cul- tuurgrond in ha	Gem. bedrijfs- grootte in ha	Aantal bedr. v. 1-10 ha per 1000 ha cultuurgrond
Landbouwers	395	4802	12,2	36
Tuinders	77	273	3,6	275
Groep C	97	318	3,3	.
Groep D	47	134	2,9	.
Groep E	23	695	30,2	.
Alle gere- gistreerden	639	6222	9,7	.

Bron: C.B.S. 1962 en L.E.I.

§ 2. Wijzigingen in de bedrijfsgrootte-
structuur in de periode 1956-1962 (bijla-
gen 11 t/m 15)

In de voorgaande paragraaf werden voor de gemeente Bergen cijfers vermeld over de ontwikkeling van het aantal grondgebruikers in de diverse bedrijfsgrootteklassen ontleend aan de C.B.S.-statistieken. In 1956 werd door het L.E.I. op verzoek van de streekverbeteringscommissie in Bergen een enquête gehouden onder alle grondgebruikers met meer dan 1 ha cultuurgrond 1).

Door vergelijking van de enquêteformulieren uit 1956 met de landbouwtellinggegevens van 1962 is het mogelijk geworden geval voor geval de opgetreden wijzigingen vast te stellen. De inlichtingen van plaatselijk goed bekende personen zijn hierbij van grote waarde geweest.

1) Landbouw-Economisch Instituut en Rijkslandbouwconsulentschap voor Noord-Limburg: "De landbouw in het streekverbeteringsgebied Bergen", 1958 (niet voor publikatie).

Een samenvatting van de opgetreden veranderingen in de aantallen grondgebruikers geeft tabel 9.

Tabel 9

WIJZIGINGEN IN HET AANTAL GRONDGEBRUIKERS MET MEER DAN 1 HA
EN IN DE GEMIDDELDE BEDRIJFSGROOTTE

	Aantal grond- gebruikers		Gemiddelde bedrijfsgrootte in ha	
	1956	1962	1956	1962
Landbouwers	477	395	11,2	12,2
Tuinders	56	77	4,1	3,6
Groep C	103	97	2,1	3,3
Groep D	40	47	11,2	2,9
Groep E	. 1)	23 2)	. 1)	30,2 2)
Alle grondgebruikers	676	639	9,2	9,7

1) Bij de landbouwers gevoegd, behalve 3 grote bedrijven (samen 348 ha) die bij groep D zijn geteld.

2) Daaronder 4 grote bedrijven (≥ 70 ha).

Bronnen: 1956: L.E.I.

1962: C.B.S. en L.E.I.

Het aantal landbouwers is verminderd met ruim 12%, het aantal tuinders is toegenomen met ruim 37% en het totaalaantal grondgebruikers is in die zes jaren met bijna 6% gedaald. De gemiddelde grootte van het grondgebruik is met 0,5 ha gestegen, zij is gestegen voor alle categorieën van grondgebruikers behalve voor de tuinders, welke meer en meer hun bedrijfsvoering intensiveren en daardoor minder grond gaan bewerken.

Ten aanzien van de verschuivingen in de grootteklassen valt het op dat er nogal wat grondgebruikers uit de klasse 5-10 ha verdwenen zijn. In tegenstelling tot het bij tabel 6 geconstateerde ziet men hier dat sindsdien ook de niet-agrarische C-grondgebruikers een kleine daling in aantal vertonen. Dat de groep D-bedrijven een kleine uitbreiding heeft ondergaan en nog wel juist in de kleinste grootteklasse is begrijpelijk: een agrariër die zijn bedrijf beëindigt zal in het algemeen nog graag een stuk grond aanhouden. Zelden evenwel meer dan 3-4 ha. De opvolgingssituatie op de bedrijven in Bergen, waarover later nog, doet verwachten dat de groep D-grondgebruikers van 1-5 ha in de komende jaren nog iets meer zal toenemen, daar een deel van de kleinere landbouwbedrijven niet door een opvolger zal worden voortgezet.

In bijlage 12 is het opgetreden verschuivingsproces nader gedetailleerd. Omdat in 1956 geen grondgebruikers met minder dan 1 ha zijn geëquêteerd is deze groep als een sluitpost gebezigd moeten worden.

Er zijn bedrijven verdwenen en er zijn bedrijven nieuw gevestigd, er zijn bedrijven beneden de grens van 1 ha gekomen en er zijn er tot boven 1 ha toegenomen. In totaal zijn er sinds 1956 91 geregistreerden uit de groep grondgebruikers ≥ 1 ha verdwenen, in hoofdzaak omdat zij beneden de grens van 1 ha kwamen, terwijl er een aantal van 54 is bijgekomen, hoofdzakelijk door nieuwe vestigingen. Normale bedrijfsopvolging is daarbij niet beschouwd als verdwijnen en bijkomen, maar als een continuering van het bedrijf.

Bijlage 13 geeft een nader inzicht van de sinds 1956 volledig verdwenen geregistreerden, welke voor het merendeel zuivere land- en tuinbouwbedrijven waren. Het blijkt dat de leeftijd en in enkele gevallen verhuizing naar een andere boerderij de voornaamste motieven vormden voor het verdwijnen. De grond van de verdwenen geregistreerden is voor ruim 72% terechtgekomen bij bestaande of nieuwe agrarische bedrijven en voor 20% verkocht aan buitenlandse (lees Duitse) gegadigden.

Bijlage 14 behandelt vervolgens de sinds 1956 nieuw geregistreerden. Het blijkt dat de nieuwe vestigingen voor een zeer belangrijk deel tot stand zijn gekomen door afsplitsing van een bestaand bedrijf, terwijl een aantal thans geregistreerden door los land te kopen of te pachten telplichtig werd. De grond zal hier derhalve merendeels afkomstig zijn van agrarische bedrijven.

Naast het verdwijnen en bijkomen van geregistreerden verdienen ook de verschuivingen tussen de beroepsgroepen onderling de nodige aandacht. Laat men de groep speciale bedrijven even buiten beschouwing (deze groep is in 1956 nl. niet afzonderlijk gehouden), dan zijn er sinds 1956 meer dan 70 verschuivingen binnen de groepen onderling opgetreden, zoals bijlage 12 laat zien. De zuivere landbouwers nemen in dit verschuivingsproces het belangrijkste aandeel aan de vertrekzijde, terwijl de groepen C en D en in even grote mate als deze laatste ook de groep tuinders, aan de aankomstzijde de voornaamste rol spelen.

Een groot aantal landbouwers werd rustend, schakelde over op tuinbouw, koos een niet-agrarisch hoofdberoep of deed het bedrijf compleet over aan een niet-agrariër. De vermindering van het aantal kleinere landbouwbedrijven in Bergen blijkt derhalve eerder tot stand te komen door deze overgang naar andere beroepsgroepen, dan door een radicale beëindiging van de exploitatie, waarbij de grond aan andere, reeds geregistreerde grondgebruikers toevalt. Het aantal grondgebruikers daalt dan ook aanzienlijk minder snel dan het aantal landbouwers.

De groep tuinbouwers is op de eerste plaats gegroeid door de omschakeling van landbouw op tuinbouw, maar daarnaast eveneens in sterke mate door vestiging van jonge tuinders op een afgesplitst deel van een bestaand (veelal het ouderlijk) bedrijf. Bijlage 14 laat zien dat afsplitsing behalve op de agrarische bedrijven ook bij de C-grondgebruikers een normaal verschijnsel is.

Veranderingen in de bedrijfsoppervlakte, die in de periode 1956-1962 zijn opgetreden moesten in het voorgaande buiten beschouwing gelaten worden. Omdat de omvang van het grondverkeer niettemin een belangrijk inzicht geeft in de agrarisch-structurele ontwikkelingen zijn de over een periode van één jaar beschikbare cijfers in bijlage 15 opgenomen. De kleinere wijzigingen (minder dan 10 are), die veelal samenhangen met verbeteringen in de registratie of met wijzigingen van erf

of tuin zijn buiten beschouwing gelaten. De vergrotingen besloegen in totaal bijna 210 ha, waarvan ruim 60% niet werd gespecificeerd, de verkleiningen besloegen ruim 220 ha, waarvan ruim 21% niet werd gespecificeerd.

Wat de wel bekende oorzaken van mutaties betreft kan men vaststellen dat zowel bij vergroting als bij verkleining voor alle categorieën van grondgebruikers de pacht een zeer belangrijke rol speelt. Bijpachten van grond en verpachten van grond zijn naast de vrijwillige of gedwongen pachtbeëindiging de voornaamste factoren in het grondverkeer. Tevens blijkt ook hier weer hoe de afsplitsing ten behoeve van nieuw te stichten bedrijven van belang is, zij het dan hoofdzakelijk op de bedrijven boven 20 ha.

Stelt men het totaal van de vergrotingen en verkleiningen, inclusief die met onbekende oorzaak, voor elke groep naast elkaar, dan blijkt dat in het betrokken jaar op de landbouwbedrijven van 5-15 ha de vergrotingen meer dan het dubbele van de verkleiningen bedroegen, dat op de bedrijven van 15-20 ha beiden vrijwel in evenwicht waren en dat boven 20 ha de verkleiningen ver uitgingen boven de vergrotingen. Voor het totaal van de landbouwbedrijven overwegen de vergrotingen.

Tabel 10

OMVANG VAN HET GRONDVERKEER 1961-1962 1)

	Landbouwers						Tuinters	C	D	E	Totaal
	1-5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-20 ha	≥ 20 ha	allen					
pp. cultuurgrond n gebruik in 1962											
ha) 2)	96	1168	1473	993	1072	4802	277	356	145	696	6276
erc. daarvan be- rokken bij ver- rotingen	0,7	4,6	3,0	2,0	3,0	3,1	3,9	3,2	3,1	4,5	3,3
erc. daarvan be- rokken bij ver- leiningen	6,8	1,9	1,7	1,9	5,3	2,7	5,2	11,6	13,2	2,4	3,5

} Exclusief grondverkeer door verdwijnen of nieuw ontstaan van bedrijven.
} Inclusief < 1 ha.

ron: aantekeningen P.B.H. op landbouwtellingformulier 1962.

Opvallend is ook dat bij de tuinders de verkleiningen overwegen. De ruime bedrijfsopzet bij de stichting van het Tuindorp en de daarbuiten voorkomende omschakeling van landbouw op tuinbouw doen bij intensivering van de tuinbouw grond vrijkomen. Deze grond wordt veelal evenwel slechts verpacht en niet verkocht. De C- en D-bedrijven hebben in het betrokken jaar belangrijk meer grond afgestoten dan ze erbij gekregen hebben. Vergeleken bij de andere groepen ligt het percentage cultuurgrond betrokken

bij verkleining, voor beide groepen zeer hoog, waaruit men zou kunnen concluderen dat deze categorieën van grondgebruikers een belangrijke rol spelen in het grondverkeer.

§ 3. Bedrijfsgebouwen en openbare nutsvoorzieningen (bijlagen 16 en 17)

Na hetgeen over de bedrijfsgebouwen en de openbare nutsvoorzieningen (telefoon-, elektriciteit- en wateraansluitingen) in het rapport van de streekverbeteringscommissie is meegedeeld kan hier volstaan worden met enkele recentere gegevens.

In de situatie met betrekking tot de ouderdom van de bedrijfsgebouwen is weinig veranderd. Na het herstel van de oorlogsschade is het gebouwenbestand in grote trekken ongewijzigd gebleven.

Vergelijking van de cijfers voor de openbare nutsvoorzieningen laat zien dat de elektrificatie sedert 1956 verder is voortgeschreden. Ook de toeneming van het aantal telefoonaansluitingen valt op. Op het gebied van de openbare waterleiding blijft de situatie in Bergen nog ver bij die in de provincie Limburg ten achter.

HOOFDSTUK III

DE LAND- EN TUINBOUWBEDRIJVEN

§ 1. Bedrijfstype en grondgebruik (bijlage 18)

Behalve het op de zandgronden van Noord-Limburg gebruikelijke gemengde bedrijfstype komt in Bergen een aantal tuinbouwbedrijven voor. De tuinbouw is vanouds gevestigd geweest in Well. Van recentere datum is de nieuwe vestiging van tuinders op voormalig Duitse gronden in het Tuindorp onder Wellerlooi. Ook op de kleinere gemengde bedrijven komen nogal wat tuinbouwteelten voor, omgekeerd worden op de tuindersbedrijven bouwlandgewassen geteeld en vee gehouden.

In § 1 van het vorige hoofdstuk is vastgesteld op welke wijze het onderscheid tussen de beide groepen is aangebracht. In onderstaande tabel is weergegeven in welke verhouding de cultuurgrond is bestemd voor bouwland, grasland en tuinbouw. In de bouwland/grasland-verhouding

Tabel 11

GRONDGEBRUIK

	Aantal grondge- bruikers	Opp. cul- tuurgrond in ha	Percentage cultuurgrond in gebruik als		
			bouwland	grasland	tuinland
Landbouwers	395	4802	53	42	5
Tuinders	81	277	25	18	57
Groep C	172	356	47	28	25
Groep D	73	145	47	43	10
Groep E	24	696	79	11	10
Alle grondge- bruikers	745	6276	54	37	9

Bron: C.B.S. en L.E.I. 1962

op grote en kleine bedrijven is betrekkelijk weinig verschil. Enkele voor de streek zeer grote bedrijven hebben relatief veel bouwland. Op de kleine landbouwbedrijven komen nogal wat tuinbouwteelten voor, terwijl de grotere tuindersbedrijven vrij veel bouwland hebben. Vooral bij de C-grondgebruikers bestaat interesse voor tuinbouw; 1/6 deel van alle tuinbouwgrond in Bergen is in gebruik bij C-grondgebruikers.

§ 2. De produktiestructuur op de gemengde bedrijven

a. De bouwland/grasland-verhouding (bijlage 19)

Zoals algemeen op de zuidelijke zandgronden is het aandeel van het bouwland in de totale bedrijfsoppervlakte groter dan dat van het grasland. De verhouding bouwland-grasland is echter niet in alle dorpen van de gemeente Bergen gelijk. De afwijkingen van de gemiddelden per kerkdorp zijn groter als die tussen de bedrijfsgroottesklassen. In het noordelijkste deelgebied Heijen is er gemiddeld evenveel gras- als bouwland op de bedrijven. In Well bestaat het andere uiterste, nl. een verhouding van ongeveer 5 : 3. In dit kerkdorp hebben de gemengde bedrijven overigens gemiddeld nog 8% tuinbouw. Ook in Afferden worden relatief veel tuinbouwteelten op de landbouwbedrijven aangetroffen.

b. Het bouwland (bijlage 20)

Het bouwplan op het bouwland in Bergen kenmerkt zich door een vrij hoog percentage hakvruchten zoals uit onderstaand staatje blijkt.

Tabel 12

BOUWLANDGEBRUIK

	Percentage bouwland	
	Bergen 1)	noordelijke Maasvallei
Granen	74	69
Aardappelen	6	9
Suikerbieten	10	12
Voederbieten	5	5
Overige gewassen	4	3
Braakland	1	2

1) Alléén op bedrijven van landbouwers.

Bron: C.B.S. 1962.

Met name de teelt van suikerbieten is van belang. Verder blijkt dat bij de granen, behalve rogge, veel mengsels (van haver en gerst) worden verbouwd. Het valt op dat het bouwplan op de kleine gemengde bedrijven en op het bouwland van de grotere C- en D-grondgebruikers bijzonder veel overeenstemming vertoont. De zeer kleine bedrijfjes van C- en D-grondgebruikers hebben voornamelijk méér aardappelen dan de andere bedrijven.

c. Het grasland en de rundveehouderij (bijlagen 21 t/m 25)

Op zes na, beschikken alle landbouwbedrijven over grasland. Het graslandareaal bestaat voor 9% uit tijdelijk grasland. Dit percentage is

voor de landbouwbedrijven nog iets lager, hetgeen samenhangt met de relatief grote oppervlakte kunstweide, die op enkele grote bedrijven uit groep E wordt aangetroffen.

Melkvee wordt gehouden op 363 van de 395 landbouwbedrijven. Ook het houden van mest- en weidevee en mestkalveren is een niet onbelangrijk aspect van de rundveehouderij in Bergen. Ruim de helft van alle landbouwbedrijven heeft mestvee, gemiddeld 5,3 stuks per bedrijf.

In tabel 13 zijn enkele kengetallen betreffende de rundveehouderij op de landbouwbedrijven samengevat. Er blijkt uit dat de veebezetting aan de lage kant is en voorts dat op ruim driekwart van alle

Tabel 13

RUNDVEEHOUDERIJ

	Melkveehouderij				Mestveehouderij	
		gemiddeld aantal melkkoeien		perc. bedr. met minder dan 10 melkk.		
		aantal bedr. met melkvee	per be- drijf		per 100 ha grasland + kunstweide	aantal bedr. met mestvee
andbouw- edrijven						
1- 5 ha	17	2,2	110	100	4	3,5
5-10 ha	139	4,5	131	95	54	3,3
0-15 ha	117	6,8	117	80	70	4,8
≥ 15 ha	90	9,6	103	47	74	7,2
lle rootte- lassen	363	6,4	114	78	202	5,3

ron: C.B.S. 1962.

bedrijven de melkveestapel minder dan 10 dieren omvat. Een optimale bedrijfsvoering lijkt bij dergelijke veestapels welhaast niet mogelijk. Ruim de helft van alle melkkoeien op Bergense landbouwbedrijven bevinden zich in deze kleine veestapels (minder dan 10 stuks). Rendabele exploitatie van b.v. een melkmachine is bij deze omvang dus niet te verwachten! Nog niet een derde van de landbouwbedrijven is dan ook uitgerust met een melkmachine (zie tabel 14).

Op de bedrijfjes van C- en D-grondgebruikers komen relatief meer mestdieren dan melkkoeien voor. Verreweg het grootste deel van deze grondgebruikers heeft echter geen rundvee.

Het produktieniveau van de melkveestapel is niet exact te bepalen. Een waarschijnlijk niet-representatieve indruk ervan is te ontleen aan de cijfers van de plaatselijke melkcontroleverenigingen. De koeien bij de vereniging te Heijen bleven tot voor kort voortdurend bij het provinciaal gemiddelde voor de kg-opbrengst ten achter. Het vetgehalte ligt echter boven het gemiddelde, evenals in Afferden. In Bergen ligt het vetgehalte in alle jaren lager dan het provinciaal gemiddelde.

Tabel 14

MELKMACHINES	
Aantal melkkoeien per bedrijf	Perc. land- bouwbedr. met melkmachine
1- 9	17
10-19	77
20-29	100
≥ 7	67
Alle landbouwbe- drijven	30

Bron: C.B.S. 1962

Het overgrote deel van de bedrijven in Bergen werkt volgens tamelijk traditionele lijnen. Ruim de helft van de vele vooroorlogse gebouwen met veestallingen zijn weliswaar gemoderniseerd, doch deze verbeteringen zijn in de meeste gevallen beperkt gebleven tot het aanbrengen van betere ventilatie en/of drinkbakjes.

Uit alle beschikbare gegevens betreffende de rundveehouderij blijkt duidelijk dat dit bedrijfsonderdeel niet de sterkste pijler van het gemengde bedrijf in Bergen moet worden genoemd.

d. De varkenshouderij (bijlagen 26 t/m 28)

Op 65% van alle landbouwbedrijven worden mestvarkens gehouden en zelfs op 72% worden varkens gefokt. De varkenshouderij is dus voor zeer vele bedrijven een belangrijk bedrijfsonderdeel. Beziat men echter het aantal varkens per bedrijf dan blijkt dat op het merendeel van de varkensmestende bedrijven niet meer dan 20 varkens aanwezig zijn. Het gemiddelde aantal mestvarkens per bedrijf bedraagt 19,5, waarbij het opvalt dat op de bedrijven met de grootste oppervlakte cultuurgrond het gemiddelde het hoogst ligt. Op niet meer dan zes landbouwbedrijven is varkensmesterij tot een min of meer omvangrijke produktietak uitgegroeid (meer dan 100 dieren per bedrijf). Een tweetal speciale varkensmesterijen en twee C-grondgebruikers hebben eveneens varkensstapels van meer dan 100 dieren.

Het aantal speciaal-gebouwde varkenshokken, ingericht voor grotere aantallen mestvarkens en met b.v. droogbakvoeding is nog van ondergeschikt belang.

Het houden van fokzeugen is op de grootste bedrijven (naar oppervlakte!) duidelijk van grotere betekenis dan op de kleinere. Gemiddeld worden 10,1 fokzeugen per bedrijf gehouden. Bijna twee derde van de bedrijven met fokzeugen hebben echter nog geen 10 dieren.

e. De kippenhouderij (bijlagen 28 en 29)

Het houden van kippen is op de gemengde landbouwbedrijven in Bergen vrijwel regel, slechts op 15% van de landbouwbedrijven zijn geen kippen.

In de omvang van de kippenstapels zijn echter grote onderlinge verschillen te constateren. Het gemiddelde aantal dieren per bedrijf is berekend op 188, doch niet minder dan 65% van alle bedrijven met kippen hebben nog geen 200 dieren. Slechts 13 landbouwbedrijven hebben zich enigszins op de kippenhouderij-in-het-groot toegelegd (meer dan 500 kippen). In Bergen zijn 10 gespecialiseerde kippenhouderijen, waaronder enkele met tienduizenden dieren.

f. Een vergelijking met L.E.I.-bedrijven

In de reeks L.E.I.-verslagen is onlangs het statistische overzicht van de bedrijfsuitkomsten over 1962/1963 verschenen 1). De hierin vermelde gegevens over 17 bedrijven in Noord-Limburg in de grootteklasse van 7-15 ha lenen zich in beginsel voor een vergelijking met de bedrijven van overeenkomstige grootte in Bergen. In tabel 15 zijn daartoe de voornaamste kengetallen uit de genoemde publikatie geplaatst naast de overeenkomstige kengetallen zoals die voor de Bergense landbouwbedrijven van 7-15 konden worden berekend. Er wordt op gewezen dat beide kolommen gemiddelde waarden weergeven: de L.E.I.-bedrijven zijn gemiddeld over 17 bedrijven, de Bergense bedrijven over 232 bedrijven. Niet alleen in de L.E.I.-bedrijven komt een grote spreiding rond de gemiddelden voor, in de zoveel grotere groep Bergense bedrijven is de spreiding natuurlijk nog veel groter. Voorts zijn de L.E.I.-kengetallen gebaseerd op gegevens ontleend aan boekhoudingen over een volledig boekjaar, terwijl de Bergense kengetallen afkomstig zijn van de momentopname op de landbouwtellingformulieren in mei 1962. Speciaal ten aanzien van de omvang van de veestapel kan dit bepaalde verschillen veroorzaken. Uiteraard zijn de geldelijke bedrijfsuitkomsten van de Bergense bedrijven niet beschikbaar. Niettemin lijkt het wel mogelijk door vergelijking van de kengetallen iets te zeggen over het niveau van de gemiddelde bedrijfsuitkomsten voor de Bergense bedrijven.

Een hulpmiddel bij deze vergelijking is de berekening van het aantal bewerkingseenheden per bedrijf. Deze verhoudingsgetallen zijn een maat voor de omvang van bewerking en produktie, gebaseerd op de gemiddelde hoogte van de bewerkingskosten op de L.E.I.-kostprijsbedrijven. Onder bewerkingskosten worden in dit verband verstaan de kosten van arbeid, werktuigen, trekkracht en werk door derden. Voor deze berekening zijn méér details over de aantallen dieren en de oppervlakte van de verschillende gewassen die op de 232 Bergense bedrijven aanwezig zijn, benodigd dan in de documentatietabellen van deze sociaal-economische schets zijn opgenomen. Deze detailgegevens zijn dan ook aan het statistische grondmateriaal ontleend. Voor een tweetal noodzakelijke gegevens zijn zelfs schattingen gemaakt moeten worden, t.w. de oppervlakte nagewassen en het percentage gemaaid grasland.

1) N. Bogaerds en N.J. Mooy: "Uitkomsten van landbouwbedrijven", L.E.I.-Verslagen, No. 75 (1964).

Tabel 15

VERGELIJKING L.E.I.-BEDRIJVEN MET BERGENSE BEDRIJVEN

	Noord-Limburg 1962/63 (L.E.I.) 7-15 ha	Bergen mei 1962 (C.B.S.) 7-15 ha
Aantal landbouwbedrijven (A+B)	17	232
Oppervlakte cultuurgrond (ha)	10,94	10,39
Oppervlakte bouwland (ha)	6,51	5,22
Oppervlakte grasland (ha)	4,22	4,68
Oppervlakte tuinland (ha)	0,21	0,49
Aantal melkkoeien (st.)	6,2	5,6
Aantal mestvarkens (st.)	25,0	11,1
Aantal fokzeugen (st.)	4,0	7,0
Aantal leghennen (st.)	359	154
Granen in % van het bouwland	69	72
Aardappelen in % van het bouwland	7	7
Suikerbieten in % van het bouwland	17	10
Voedergewassen in % van het bouwland	6	7
Aantal melkkoeien per ha voedergewas	1,37	1,09
Aantal stuks jongvee per 10 melkkoeien	6,2	6,5
Aantal kalveren per 10 melkkoeien	7,0	5,0
Percentage bedrijven zonder trekker	59	50
Aantal arbeidskrachten (personen)	1,6	1,4 1)
Aantal volwaardige arbeidskrachten	1,5	.
Aantal bewerkingseenheden	1727	1486
Aantal bewerkingseenheden per ha	158	143
Arbeidsinkomen totaal per bewerkingseenh. (gld.)	5,96	.
Arbeidsinkomen totaal per ha (gld.)	943	.
Arbeidsinkomen totaal (gld.)	10316	.
Netto-overschot (gld./ha)	- 116	.

1) Mannelijke arbeidskrachten.

Bron: L.E.I. en C.B.S.

In tabel 16 is het resultaat van de berekening van het aantal bewerkingseenheden voor de 232 Bergense bedrijven weergegeven. Het gaat ook hier weer over de voor 232 bedrijven gemiddelde waarde, waaromheen dus een grote spreiding bestaat.

Tabel 16

GEMIDDELD AANTAL BEWERKINGSEENHEDEN PER BEDRIJF OP
232 BERGENSE BEDRIJVEN VAN 7-15 HA

		Aantal bewerkings- eenheden per bedrijf
<u>Akkerbouw</u>		640
Granen	3,76 ha x 90	338
Aardappelen	0,37 ha x 220	81
Suikerbieten	0,52 ha x 190	99
Voederbieten	0,31 ha x 190	59
Klavers	0,02 ha x 70	1
Overige voederge- wassen	0,04 ha x 190	8
Diversen	0,20 ha x 180	36
Nagewassen	1) 0,50 ha x 35	18
<u>Veehouderij</u>		706
Grasland	1) 2,34 ha x 25	59
Melkkoeien	5,6 st. x 55	308
Nestvee	1,7 st. x 25	43
Nestvarkens	11,1 st. x 4	44
Fokzeugen	7,0 st. x 15	105
Leghennen	154 st. x 0,45	69
Jongvee	3,7 st. x 12	44
Kalveren	2,8 st. x 12	34
Slachtkuikens	26 st. x 0,0025	0
<u>Tuinbouw</u>		140
Asperges	0,35 ha x 300	105
Overige tuinb.	0,08 ha x 300	24
Boomgaard	0,03 ha x 300	9
Grasboomgaard	0,03 ha x 60	2
<u>Gehele bedrijf</u>		1486

1) Schatting.

Bron: L.E.I.

Het aantal bewerkingseenheden op de Bergense bedrijven is ongeveer 250 kleiner dan op de L.E.I.-bedrijven in Noord-Limburg. De belangrijkste oorzaken blijken volgens tabel 15 te zijn: de geringere oppervlakte bouwland, de geringere melkveedichtheid en de geringere mestvarkens- en kippenstapel op de Bergense bedrijven. Een grotere oppervlakte tuinbouw en een groter aantal fokvarkens wegen hier kennelijk niet tegenop. De Bergense bedrijven hebben dus een kleinere produktieomvang dan de Noordlimburgse L.E.I.-bedrijven en ook het intensiteitsniveau per ha ligt lager. Zoals bekend worden de verschillen in bedrijfsresultaten echter voor het grootste deel veroorzaakt door verschillen in de arbeidsbezetting en in veel mindere mate door de hierboven bedoelde factoren. Over de arbeidsbezetting op de Bergense bedrijven zijn wij helaas slechts gebrekkig geïnformeerd in vergelijking met de L.E.I.-bedrijven. Het vermoeden bestaat dat deze elkaar niet veel zullen ontlopen. Op de Bergense bedrijven werken nl. 1,4 mannen en op de L.E.I.-bedrijven 1,6 personen, waaronder ook vrouwen.

De conclusie hieruit kan geen andere zijn dan dat het gemiddelde arbeidsinkomen op de Bergense bedrijven lager ligt dan op de Noordlimburgse L.E.I.-bedrijven. Het arbeidsinkomen op de laatstbedoelde bedrijven ligt gemiddeld op f. 10.316,-. Wanneer het gemiddelde arbeidsinkomen per bewerkingseenheid, dat op de L.E.I.-bedrijven f. 5,96 bedraagt, als maatstaf mag worden gehanteerd (rond dit gemiddelde bestaat echter blijkens de niet-gepubliceerde individuele gegevens van de 17 desbetreffende L.E.I.-bedrijven een grote spreiding), kan het arbeidsinkomen op de Bergense bedrijven op ongeveer f. 1400,- lager worden geschat dan op de Noordlimburgse L.E.I.-bedrijven. Bij alle reeds gemaakte reserves dient er in dit verband nog één te worden toegevoegd: het is waarschijnlijk dat het arbeidsinkomen per bewerkingseenheid in de tuinbouwsector minder betrouwbaar (en wel hoger!) is dan in de landbouwsector. Waar juist in Bergen de tuinbouwteelten op het landbouwbedrijf belangrijker zijn dan op de Noordlimburgse L.E.I.-bedrijven, zou het kunnen zijn dat het berekende lagere gemiddelde arbeidsinkomen in Bergen in werkelijkheid hoger ligt.

§ 3. De t u i n b o u w b e d r i j v e n (bijlagen 30 t/m 34)

In § 1 werd reeds gewezen op de betekenis van de tuinbouw in Bergen. Er zijn in 1962 81 tuindersbedrijven (van zuivere tuinders of tuinders met een nevenberoep) geteld, waarvan de helft in Wellerlooi waar zich een nieuwe tuinbouwvestiging bevindt. De meeste oude tuinders wonen in Well, terwijl voorts verspreid over de gehele gemeente nog enkele bedrijven worden aangetroffen. Het aantal landbouwers, die tuinbouwteelten hebben, overtreft echter het aantal tuinders enige malen. Van de totale oppervlakte tuinland in Bergen, t.w. 554 ha, is dan ook 220 ha in gebruik bij landbouwers en 159 ha bij tuinders. Hoe verspreid de tuinbouwteelten zijn blijkt ook uit de verdeling van de resterende tuinlandhectares: 89 ha bij C-grondgebruikers, 15 ha bij D-grondgebruikers en nog 71 ha bij groep E (afwijkende bedrijven).

Meer dan de helft van de oppervlakte tuinland bestaat uit asperge-land. Vele lichte gronden in Bergen lenen zich uitstekend voor de asperge-teelt. Op vele kleine landbouw- en nevenbedrijven is deze omstandigheid aangegrepen om het inkomen te verhogen. Bij de veel arbeid vragende oogst worden doorgaans alle gezinsarbeidskrachten ingeschakeld.

Het is duidelijk dat op de tuinbouwbedrijven de meer specifieke tuinbouwgewassen van grotere betekenis zijn. Dit blijkt reeds uit de verdeling van het aantal tuinbouwteeltvergunningen over de bedrijven met tuinland.

Tabel 17

TUINBOUWTEELTVERGUNNINGEN

	Aantal bedr. met tuinland	Perc. bedr. met teelt- vergunningen
Tuinders	81	78
Landbouwers	209	6
Overige grondgebruikers	185	9

Bron: C.B.S. 1962.

Voor asperges zijn geen teeltrechten nodig en het is mede om deze reden dat de aspergecultuur zich sterk op de gemengde bedrijven heeft geconcentreerd (tabel 18). Deze ontwikkeling dateert van na de oorlog: in 1948 besloeg de oppervlakte asperges in Bergen nog slechts 29 ha, in 1953 85 ha en in 1957 186 ha.

Tabel 18

ASPERGECULTUUR

	Opp. asperges in ha	Perc. van de opp. tuinland bezet met asperges (op bedr. met tuinland)
Tuinders	35	22
Landbouwers	145	66
Groep C	58	65
Groep D	10	66
Groep E	36	51
Alle bedrijven met tuinland	284	51

Bron: C.B.S. 1962.

Bepalen wij ons verder derhalve tot de bedrijven van tuinders, dan is in de eerste plaats een overzicht van het teeltplan gewenst. Een overheersende plaats wordt door de opengrondsteelten, met name

Tabel 19

TEELTPLAN OP TUINDERSBEDRIJVEN

	Perc. van de oppervlakte tuinland op tuindersbedr.	
	< 3 ha	≥ 3 ha
Aardbeien	5	8
Asperges	11	29
Augurken	26	22
Overige groenten	42	28
Appels, peren, e.d.	0	2
Kleinfruit	4	3
Overige opengrondsteelten	0	1
Verwarmd glas	5	5
waarvan tomaten	5	5
Koud glas	7	2
waarvan tomaten	5	2
Totale oppervlakte tuinland in ha	57	101

Bron: C.B.S. 1962.

augurken en bonen ingenomen. De intensievere vormen van tuinbouw, t.w. de glasteelten zijn in opkomst, al gaat de ontwikkeling geleidelijk.

Tabel 20

GLASTEELTEN

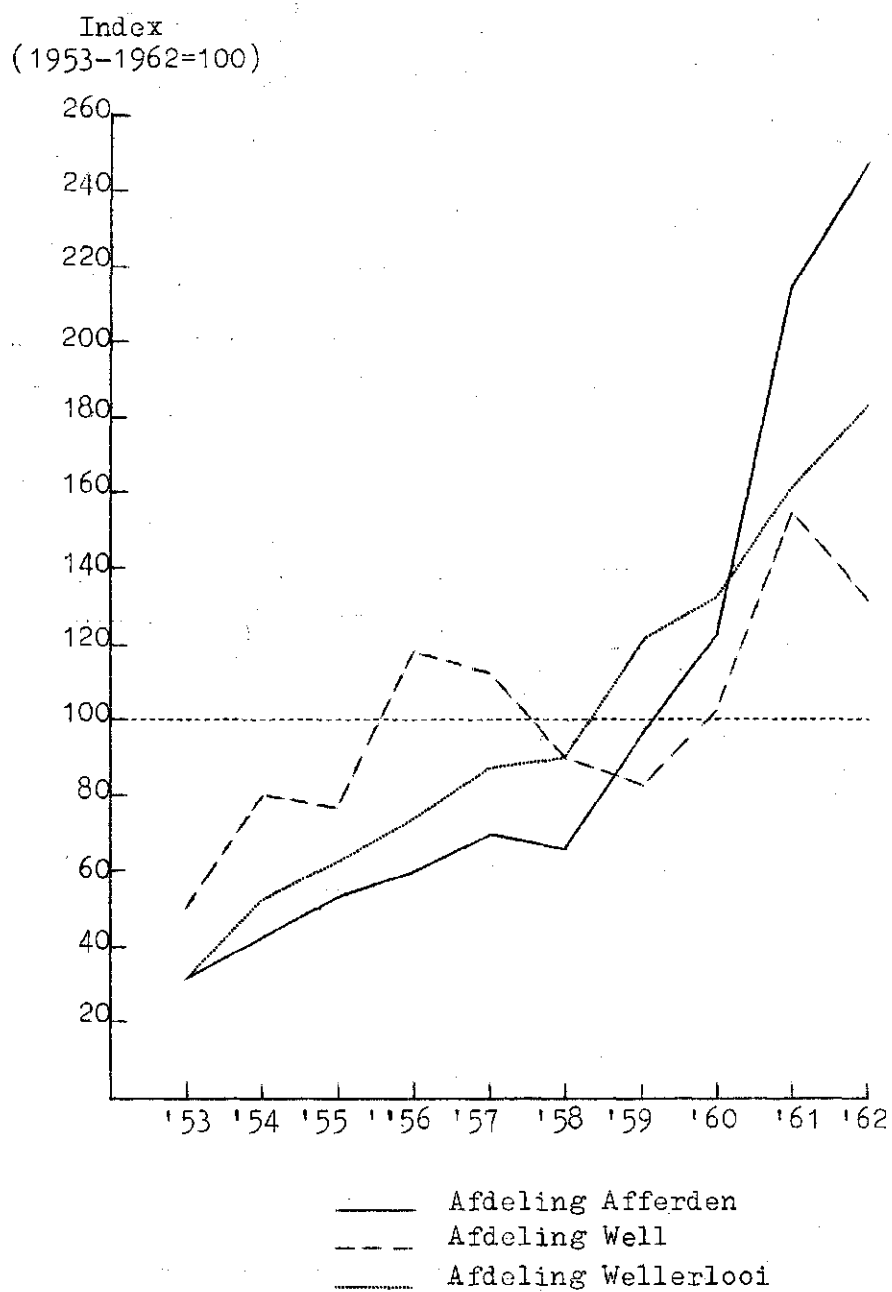
	1962	1963
Aantal tuindersbedrijven met glas	55	55
Oppervlakte koud glas (ha)	5,68	3,07
Oppervlakte verwarmd glas (ha)	8,70	12,54

Bron: C.B.S.-landbouwtellingen.

De gedetailleerde cijfers uit tabel 20 zijn voor vroegere jaren helaas niet beschikbaar. Wel is bekend dat de totale oppervlakte groenteteelt onder glas in 1948 nog niet meer dan 51 are bedroeg. Uit tabel 20 blijkt voorts dat er behalve een uitbreiding van de glasteelten ook een verschuiving naar de stookteelt plaatsheeft.

Grafiek 2

INDEXCIJFERS VAN DE VEILINGOMZETTEN¹⁾ VAN
TUINDERSAFDELINGEN IN BERGEN

1) Uitgedrukt in geld

Bron: Jaarverslagen van de Coöperatieve Venlose Veilingvereniging

De ontwikkeling die de tuinbouw in Bergen doormaakt wordt aardig geïllustreerd door de cijfers over de veilingomzetten die de drie Bergense tuinbouwverenigingen aangesloten bij de Coöperatieve Venlose Veilingvereniging te zien geven (grafiek 2). Deze veiling is weliswaar niet de enige waarop Bergense tuinders hun produkten afzetten, doch naar omzet wel de belangrijkste (18 tuinders uit Well veilen nl. via de Coöperatieve Venlose Groenteveiling). Met name in Afferden is de laatste jaren een sterke toeneming van de produktie te constateren. De omzetstijging van de tuinders uit de oude kern Well is minder regelmatig en minder groot. Het centrum Wellerlooi ontwikkelt zich blijkens deze cijfers goed. De totale omzet bedroeg in 1962 bijna 3 miljoen gulden, waarvan f. 1,6 miljoen uit Wellerlooi, f. 0,9 miljoen uit Afferden en f. 0,5 miljoen uit Well.

Tenslotte moet nog worden ingegaan op het feit dat ook op de tuindersbedrijven melkvee, varkens en kippen worden gehouden en akkerbouwgewassen worden gevonden. In de bijlagen 18 t/m 29 zijn hierover gedetailleerde gegevens te vinden.

Uit onderstaande tabel is af te lezen dat op zeer vele tuindersbedrijven de landbouwbedrijfsonderdelen nog een zekere rol spelen, doch dat het met name de tuindersbedrijven zijn met een grotere oppervlakte

Tabel 21

AKKERBOUW EN VEEHOUDERIJ OP TUINDERSBEDRIJVEN

	Tuinders	
	< 3 ha	≥ 3 ha
Oppervlakte cultuurgrond (ha)	67	210
Aantal bedrijven	40	41
Percentage cultuurgrond in gebruik als bouwland	8	31
als grasland	6	21
als tuinland	86	48
Aantal bedrijven met bouwland	16	37
Aantal bedrijven met grasland	8	33
Aantal bedrijven met melkvee	-	18
Aantal melkkoeien per bedrijf met melkkoeien	-	2,2
Aantal bedrijven met mestvarkens	5	17
Aantal varkens per bedrijf met mestvarkens	16,8	6,6
Aantal bedrijven met fokzeugen	-	17
Aantal fokzeugen per bedrijf met fokzeugen	-	8,5
Aantal bedrijven met kippen	11	29
Aantal kippen per bedrijf met kippen	151	162

Bron: C.B.S. 1962.

cultuurgrond waar de akkerbouw en veehouderij als nevenbedrijf wordt uitgeoefend. Op slechts enkele van deze bedrijven hebben de "vreemde" bedrijfsonderdelen een zodanige omvang dat een rationele en rendabele exploitatie mogelijk wordt. Zoals bekend is de landbouw op tuindersbedrijven een vraagstuk waarover reeds veel gestudeerd is. Het is hier niet de plaats er verder op in te gaan te meer daar de daarvoor noodzakelijke meer gedetailleerde gegevens ontbreken. Er zij volstaan met de verwijzing naar een artikel van ir. A. de Zeeuw ¹⁾ waarin deze zich kritisch uitlaat over deze gemengde land-tuinbouwbedrijven.

§ 4. Mechanisatie en arbeid (bijlagen 35 en 36)

Het algemene mechanisatieniveau kan op de bedrijven van het type dat in Bergen overheersend is vrijwel volledig worden gekarakteriseerd door het aantal trekkers. Dit cijfer is overigens ook het enige dat beschikbaar is (het aantal melkmachines is reeds vermeld in § 2 c). Ruim de helft van alle landbouwbedrijven is uitgerust met een trekker. Ook op de tuindersbedrijven is het aantal (tuinbouw)trekkers hoog (58% van de tuindersbedrijven). Op de kleinere bedrijven is uiteraard de eigen mechanisatie minder ver doorgevoerd en wordt meer van loonwerkers gebruik gemaakt, doch ook op de bedrijven < 10 ha vindt men nog veel trekkers (33% van de bedrijven in deze grootteklasse).

Ondanks de sterke motorisatie is er op vele Bergense bedrijven nog een paard naast de trekker. Men kan zich niet aan de indruk onttrekken dat een zekere overmotorisatie bestaat op verschillende bedrijven.

Over de arbeidsvoorziening op de getelde bedrijven staan ons uitsluitend enkele summiere gegevens uit de landbouwtelling 1962 ter beschikking. Het aantal mannen en vrouwen dat op de teldatum twee uur of langer op het bedrijf heeft gewerkt is het enige cijfer. Het verloop van de arbeidsbezetting gedurende het seizoen zou in het bijzonder met het oog op de arbeidsvoorzieningsproblemen op het gemengde land- en tuinbouwbedrijf (men denke aan de aspergeoogst) een belangwekkend gegeven zijn. Hierover zijn echter geen kwantitatieve gegevens bekend. Het Bergense bedrijf is echter zeer overwegend een zuiver gezinsbedrijf en de toppen in de arbeidsbehoefte die in de loop van het jaar optreden worden grotendeels met inschakeling van alle beschikbare gezinsleden overwonnen.

Een zeer globale indruk van de arbeidsbezetting wordt verkregen door uitsluitend voor mannelijke arbeidskrachten de verhouding tussen de oppervlakte cultuurgrond en het aantal mannen te berekenen. Uit tabel 22 blijkt dat op de landbouwbedrijven 8,2 ha per mannelijke arbeidskracht aanwezig was. Op de tuindersbedrijven is de arbeidsdichtheid uiteraard aanzienlijk groter, daar wordt per man niet meer dan 2,2 ha bewerkt. Het cijfer voor de landbouw- en speciale (d.i. afwijkende) bedrijven ligt op een niveau dat voor de zandgronden aan de hoge kant is hetgeen gunstig mag worden genoemd.

1) Ir. A. de Zeeuw: "De tuinbouw op het gemengde landbouwbedrijf" in Landbouwvoorlichting, 17, 5, p. 202-208 (1960).

Tabel 22

OPPERVLAKTE CULTUURGROND PER MANNELIJKE ARBEIDSKRACHT

	Oppervlakte cultuurgrond (ha) per mannelijke ar- beidskracht (aantal op teldatum)
Landbouwers	
< 10 ha	5,6
10-15 ha	8,1
≥ 15 ha	11,7
Alle landbouwers	8,2
Tuinders	
< 3 ha	1,3
≥ 3 ha	2,8
Alle tuinders	2,2
Groep E	8,4

Bron: C.B.S. 1962.

HOOFDSTUK IV

SCHETS VAN DE VERANDERINGEN IN DE BEDRIJFSSTRUCTUUR VAN 1956-1962 (BIJLAGEN 37 T/M 44)

In de Inleiding is reeds melding gemaakt van het onderzoek dat in 1956 in het kader van het streekverbeteringsproject Bergen werd ingesteld. Dit had uitsluitend betrekking op de landbouwbedrijven. Verscheidene van de destijds verzamelde cijfers zijn ook ten behoeve van deze schets in 1962 opnieuw berekend. Door vergelijking van beide reeksen kunnen interessante ontwikkelingstendenties in de bedrijfsstructuur aan het licht gebracht worden. De veranderingen die in de bedrijfsgrootte-structuur zijn opgetreden zijn reeds in § 2 van Hoofdstuk II behandeld aan de hand van de individueel vergeleken bedrijfsgegevens uit beide jaren.

In het navolgende zal alléén op enkele ontwikkelingen van de landbouwbedrijven worden ingegaan, de tuindersbedrijven blijven buiten beschouwing.

Het aantal landbouwbedrijven in Bergen is verminderd en ook de oppervlakte cultuurgrond in gebruik bij landbouwers. Niettemin is de gemiddelde bedrijfsgrootte in zes jaar met 1 ha toegenomen van 11,2 ha tot 12,2 ha. Dit houdt vooral verband met het feit dat de sterkste vermindering van het aantal bedrijven optrad in de grootteklasse van 1-7 ha. Tamelijk spectaculair is ook de vermindering van de arbeidsbezetting geweest. Het arbeidsdichtheidscijfer (ha per mannelijke arbeidskracht) steeg van 6,5 tot 8,2 ha. De vermindering van de arbeidsbezetting had vooral plaats op de grotere bedrijven. Op de bedrijven beneden 7 ha bleef de arbeidsbezetting relatief gelijk, hetgeen voornamelijk een gevolg was van de grotere oppervlakte tuinbouwgewassen op deze bedrijven. Ook in de bouwland-graslandverhouding trad een verschuiving op: in 1956 was nog 62% van de cultuurgrond bouwland, in 1962 bedroeg dit percentage 53. Behalve op de kleinste bedrijven (< 5 ha) was deze verschuiving in alle grootteklassen waar te nemen. De toeneming van de oppervlakte tuinland op landbouwbedrijven was het grootste op de bedrijven in Afferden. De akkerbouw is sedert 1956 enigszins geëxtensiverd: het percentage granen nam namelijk toe.

De oppervlakte tuinland op landbouwbedrijven nam toe van 177 ha tot 220 ha. De tuinbouw op het gemengde landbouwbedrijf veranderde bovendien ingrijpend van opzet in deze zes jaar: het percentage asperges nam toe van 56 tot 66, de andere groenteteelten van 10 tot 23. Het fruitareaal werd ingekrompen van 29 tot 10%. De toeneming van de aspergeteelt had vooral op de grotere bedrijven plaats.

Wat betreft de veehouderij valt op te merken dat zowel bij het rundvee als bij de varkens- en kippenhouderij een duidelijke vergroting van de gemiddelde omvang van de veestapel optreedt. Het weiden van mestvee is veel verder verbreid dan het in 1956 was (in 1962 op 51% van de bedrijven tegen 12% in 1956). Het aantal melkkoeien per bedrijf nam toe van 4,1 tot 6,4, de melkveedichtheid van 98 tot 114 melkkoeien per 100 ha grasland.

Het is opmerkelijk dat de toeneming van de veedichtheid vooral op de bedrijven groter dan 10 ha plaatshad. De veedichtheid was op deze bedrijven echter in 1956 ook bijzonder laag. De voorlichting in het kader van de streekverbetering, die onder andere op dit punt veel nadruk heeft gelegd, heeft dus wel duidelijke resultaten gehad. De gesignaleerde grotere belangstelling voor mestvee komt niet tot uitdrukking in een toegenomen aantal stuks mestvee per bedrijf: er zijn méér boeren mestvee gaan houden. Er wordt minder jongvee aangehouden dan zes jaar geleden.

Een zeer grote uitbreiding onderging de varkensstapel: het gemiddelde van 8,8 varkens per bedrijf in 1956 liep op tot 21,9 in 1962. Uitgezonderd op de zeer kleine bedrijven (van 1-5 ha) had deze uitbreiding van de varkenshouderij in alle grootteklassen plaats. Van een concentratie van deze niet-aan-de-grond gebonden produktierichting op de kleine bedrijven is dus geen sprake. Hetzelfde geldt voor de varkensfokkerij: deze nam toe van gemiddeld 4,1 fokzeugen per bedrijf tot 10,1 met wederom de sterkste toeneming op de grootste bedrijven.

De uitbreiding van de kippenstapel is daarentegen op de bedrijven in alle grootteklassen vrijwel gelijk geweest. In 1956 werden 104 kippen per bedrijf gehouden, in 1962 188.

Tenslotte de cijfers over de mechanisatie. Zoals we reeds zagen nam de arbeidsbezetting op de Bergense bedrijven vrij sterk af. Dat desondanks de omvang van de meeste bedrijfsonderdelen kon toenemen werd onder meer mogelijk gemaakt door een toegenomen gebruik van machines. Het percentage bedrijven met een trekker nam toe van 35 tot 54 en dat met een melkmachine van 4 tot 27.

De gehele bovenstaande beschouwing wijst duidelijk op een verhoging van de arbeidsproduktiviteit in de Bergense landbouw. Zonder twijfel heeft de activiteit van de streekverbeteringscommissie hieraan belangrijk bijgedragen. Een kwantificering van de arbeidsproduktiviteits-toeneming is altijd een moeilijke aangelegenheid. Slechts door een omvangrijke bewerking van al het grondmateriaal uit beide jaren zou een poging in die richting kunnen worden gewaagd. In het kader van deze sociaal-economische schets is dit echter achterwege gelaten. De veranderingen in de bedrijfsstructuur zoals die zijn vermeld zijn o.i. echter spectaculair genoeg. Niettemin is het niveau van de bedrijfsvoering en de bedrijfsresultaten blijkens § 2 f van Hoofdstuk III nog niet van dien aard dat de structuurveranderingen reeds in een eindfase zouden verkeren. Voortgaande ontwikkeling zal voor de Bergense landbouw noodzakelijk blijven te zijn.

HOOFDSTUK V

ENKELE AGRARISCH-SOCIALE ASPECTEN

§ 1. L e e f t i j d v a n g r o n d g e b r u i k e r s (bijlage 45)

De kleinere landbouwbedrijven worden in hoofdzaak door oudere bedrijfschefs geëxploiteerd en gezien de geringe animo van de jongeren deze kleinere bedrijven over te nemen, mag men verwachten dat, overeenkomstig de tendentie in bijlage 13 reeds geconstateerd, het aantal kleinere landbouwbedrijven in de naaste toekomst nog verder zal dalen. Er zijn weinig opvolgers voor deze bedrijven, zoals in § 3 nog zal blijken.

De tuinders vormen de jongste groep, hetgeen gezien de geschiedenis van de tuinbouw in Bergen begrijpelijk is. De verdeling over de leeftijdsklassen is bij de tuinders zeer regelmatig, omdat er nog steeds jonge tuinders bijkomen.

Vergelijkt men de leeftijdsopbouw van de landbouwers in 1956 met die van 1962 dan blijkt de gemiddelde leeftijd van de bedrijfschefs gelijk gebleven. Op de kleinere bedrijven is er evenwel een relatieve veroudering opgetreden en op de bedrijven ≥ 10 ha een relatieve verjonging. De veroudering op de kleinere bedrijven is vooral een gevolg van de beroepsovergang van een aantal landbouwers naar de tuinbouw of naar een niet-agrarisch beroep. Deze overgang is immers sterk afhankelijk van de leeftijd van de betrokkenen (zie ook bijlage 12).

§ 2. B e r o e p s k e u z e v a n k i n d e r e n (bijlagen 46 en 47)

Niet alle kinderen van de Bergense boeren en tuinders kunnen een loopbaan in de landbouw krijgen. Het aantal mogelijkheden op de (te) kleine bedrijven is te beperkt om alle kinderen uit de in het algemeen grote gezinnen een plaats te geven. De keuze van beroepen en schoolopleidingen buiten de landbouw verdient dan ook alle aandacht. In de laatste jaren hebben deze problemen (o.a. in het verband van de streekverbetering) die aandacht ook ten volle gekregen. Het percentage zoons van boeren (voor de tuinderszoons zijn helaas geen cijfers beschikbaar) dat werkt in de landbouw is van 50 in 1956 teruggelopen tot 40 in 1962. Thans werkt 50% van de zoons buiten de landbouw tegen 44% in 1962. Ook de belangstelling voor voortgezet onderwijs neemt toe. In 1962 volgde 8% van de zoons boven de 15 jaar dagonderwijs, tegen 5% in 1956. Bezien we de groep in de landbouw werkende zoons wat nader, dan blijkt wanneer het aantal in beide jaren op 100 gesteld wordt, het aandeel van de geheel op het ouderlijke bedrijf meewerkende zoons te zijn toegenomen ten koste van de gedeeltelijk thuismeewerkende zoons. Het thuis-meewerken heeft dus in de afgelopen jaren een wat hechtere basis gekregen: als er niet voldoende werk is voor de zoon(s) gaan ze nu méér dan vroeger over op een volledige baan buiten het ouderlijke bedrijf.

Het is opmerkelijk dat de daling van het percentage zoons dat in de landbouw werkt het sterkst is op de grotere landbouwbedrijven. Op deze categorie bedrijven vindt men, zoals bekend evenals elders, meestal het grootste aantal meewerkende zoons. Op dit punt is het verschil tussen grote en kleine bedrijven in Bergen de laatste jaren dus geringer geworden.

Over de huidige verhoudingen met betrekking tot de beroepskeuze van de kinderen staan, dank zij de medewerking van de Bergense gemeentesecretarie en enkele streekkenners wat meer gedetailleerde gegevens ter beschikking. Terwille van de overzichtelijkheid zijn in tabel 23 alléén

Tabel 23

BEROEPSKEUZE VAN KINDEREN

Beroepsgroep en bedrijfsgrootte- klasse van de va- ders v/d kinderen	Percentage kinderen werkend in de landbouw of agrarisich onderwijs volgend							
	zoons						ongehuwde dochters 1)	schoon- zoons
	12-14 jaar	15-19 jaar	20-24 jaar	25-29 jaar	≥ 30 jaar	≥ 15 jaar		
Landbouwers								
< 10 ha	48	49	51	34	40	35	39	12
10-15 ha	35					45	43	30
≥ 15 ha	19					45	56	41
Tuinders								
< 3 ha	25					47	50	25
≥ 3 ha	29					70	57	33
Groep C	6	15	25	10	6	14	24	1
Groep D	-	20	14	13	10	11	40	8
Groep E	33	25	44	13	33	29	33	43

1) Dit betreft de thuis op bedrijf en in huishouding meewerkende dochters, alsmede zij die de landbouwhuishoudschool volgen.

Bron: L.E.I.

de percentages van de kinderen opgenomen, die in de landbouw werken of een agrarische schoolopleiding volgen. Aan deze tabel zijn enkele belangwekkende conclusies te ontleen. Op de kleine bedrijven is het percentage zoons in de jongste leeftijdsklasse dat een agrarische richting lijkt in te slaan veel groter dan op de grote bedrijven. (Het is niet onwaarschijnlijk dat er onder deze zoons velen zijn die slechts om aan de leerplichtwet te voldoen een landbouwschool volgen.) De grondgegevens tonen aan dat de kinderen afkomstig van de grotere bedrijven méér algemeen vormend voortgezet onderwijs volgen dan die van de kleinere bedrijven afkomstig zijn. Er treedt ook in Bergen een duidelijke secundaire afvloeiing uit de landbouw op: het percentage jongste en jongere zoons dat in de landbouw werkt

is hoger dan dat van de oudere zoons. Zoals bekend is deze wijze van een-loopbaan-kiezen voor de betrokkenen meestal niet de meest perspectief-biedende, want de voor de uiteindelijke bestemming noodzakelijke vooropleiding wordt doorgaans gemist. Het overgrote deel van de primair en secundair afgevloede zoons werkt als fabrieksarbeider of in een of ander ambacht.

De bijzondere situatie in de tuinbouw, waarin meer mogelijkheden voor een goed inkomen op een kleine oppervlakte grond schuilen, weerspiegelt zich in de beroepskeuze van de tuinderszoons: het percentage met een agrarisch beroep is hoger dan dat bij de boerenzoons.

De zoons van de C-grondgebruikers kiezen in veel sterkere mate als de boeren- en tuinderszoons niet-agrarische beroepen. Toch doet zich ook in deze groep nog het verschijnsel van de secundaire afvloeiing voor. De animo landbouwonderwijs te volgen is echter bij de jongste categorie zoons uit de C-groep al duidelijk lager, zodat voor de naaste toekomst uit deze groep wel geen betekenend aanbod op de agrarische arbeidsmarkt zal voortkomen.

Bij de boeren- en tuindersdochters liggen de verhoudingen voor wat betreft de grootteklassen en het bedrijfstype van de vaders analoog aan die bij de zoons, geconstateerd zijn: op de grotere bedrijven en in de tuinbouwgroep is de kans in de landbouw te blijven voor de dochters blijkbaar nog het grootst.

§ 3. Bedrijfsopvolging (bijlage 48)

Met het oog op de toekomstige ontwikkeling van de bedrijfsgrootte-structuur (d.w.z. het aantal boeren en tuinders en het aantal bedrijven van verschillende grootte) is het van belang een indruk te hebben van de verhouding tussen het aantal bedrijfsopvolgers en het aantal voor hen vrijkomende plaatsen. Daartoe is van alle landbouwers en tuinders in Bergen van 50 jaar en ouder nagegaan, aan de hand van de inlichtingen van de streekkenners, wat er te zijner tijd met het bedrijf zal gebeuren. Voor deze categorie boeren en tuinders is immers te verwachten dat de eerstkomende 10-15 jaar de bedrijfsopvolging of -beëindiging aan de orde zal komen. Men kan alléén van deze leeftijdscategorie van streekkenners in redelijkheid een enigszins betrouwbare aanwijzing verwachten.

In hoeverre de bedrijfsopvolging al of niet verzekerd wordt geacht is aangegeven in tabel 24. Gerekend over alle bedrijven blijkt 25% van de kleine en 11% van de grotere landbouwbedrijven in de komende 10-15 jaar zonder opvolger te komen. Dat is per jaar ruim 1%, welk cijfer vergeleken kan worden met het percentage landbouwbedrijven dat in de voorgaande zes jaren uit de registratie is verdwenen. Laatstbedoeld percentage bedroeg ruim 1/2. (Dat het aantal landbouwbedrijven met gemiddeld 2% per jaar is afgenomen moet vooral aan de grote overgang naar een niet-agrarisch hoofdberoep worden toegeschreven (zie Hoofdstuk II, § 2).) Er zou dus voor de komende jaren een snellere vermindering van het aantal bedrijven kunnen worden verwacht, zeker wanneer de overgang naar de C-groep nog enige tijd aanhoudt.

Tabel 24

OPVOLGINGSSITUATIE

	Totaal aantal bedr.	Aantal boeren en tuinders ouder dan 50 jaar		
		totaal	met op- volging	zonder op- volging
Landbouwers				
< 10 ha	173	97	53	44
≥ 10 ha	222	96	72	24
Totaal	395	193	125	68
Tuinders				
< 3 ha	40	12	9	3
≥ 3 ha	41	19	17	2
Totaal	81	31	26	5
Landbouwers en tuinders	476	224	151	73

Bron: L.E.I.

Bij de tuinders ligt de opvolgingssituatie duidelijk anders: er zullen slechts zeer incidenteel bedrijven vrijkomen door een gebrek aan opvolgers. De reeds geconstateerde toeneming van het aantal tuinbouwbedrijven zal zich dan ook om deze redenen nog wel voortzetten.

Zowel bij de boeren- als de tuindersbedrijven ziet men bovendien dat de kleinste bedrijven relatief méér zonder opvolger komen te zitten dan de grotere bedrijven. (De aantallen in de tuindersgroep zijn echter wel erg klein, zodat de conclusie voor de in oppervlakte kleinste tuindersbedrijven wellicht niet houdbaar is; elders in dit verslag werd immers al geconstateerd dat juist op deze bedrijven zich een ontwikkeling in de richting van gespecialiseerde tuinbouw voltrekt.)

De 73 boeren- en tuindersbedrijven die wellicht (het blijft niet meer dan een raming!) de komende 10-15 jaar vrij van opvolging komen, omvatten bijna 650 ha cultuurgrond. Omtrent de bestemming van deze grond is niets met zekerheid bekend, doch in beginsel kan zij bijdragen tot een vergroting van de bestaande bedrijven. Daartegenover zal nog wel een voortgaande verkleining van bedrijven staan ten gevolge van splitsing: in 12 gevallen waar de opvolging verzekerd was, waren er twee of meer kandidaat-opvolgers aanwezig!

Het ontbreken van een opvolger bleek in het merendeel van de gevallen te kunnen worden toegeschreven aan het ongehuwd, kinderloos of zonder zoons zijn van de betrokkenen. Gevallen waar de zoons de landbouw al hadden verlaten of niet voor een loopbaan in de landbouw voelden, waren in de minderheid.

Ten einde een benadering van de opvolgingssituatie te geven, die enigszins vergelijkbaar is met de cijfers die in andere sociaal-economische schetsen zijn opgenomen, volgt in hiernavolgende tabel tenslotte nog een berekening van het kengetal: aantal potentiële opvolgers per 100 bedrijven. Hier worden alle potentiële opvolgers betrokken op alle bedrijven.

Als potentiële opvolgers zijn beschouwd de zoons van 15 jaar en ouder, die als niet-zelfstandige in de landbouw werken. Voor een volledige

Tabel 25

AANTAL POTENTIELE OPVOLGERS PER 100 BEDRIJVEN

	Aantal bedr.	Aantal zoons $\geq$ 15 jr. niet-zelfst. in de landb. werkzaam	Aantal potentiële opvolgers per 100 bedrijven
Landbouwers			
< 10 ha	173	44	25
$\geq$ 10 ha	222	85	38
Totaal	395	129	33
Tuinders			
< 3 ha	40	6	15
$\geq$ 3 ha	41	20	49
Totaal	81	26	32
Landbouwers en tuinders	476	155	33

uiteenzetting over de interpretatie van deze cijfers wordt verwezen naar L.E.I.-verslag No. 18 "De Haagse Beemden".

Uit de cijfers van tabel 25 blijkt dat er in Bergen in de categorie landbouwbedrijven < 10 ha te weinig opvolgers zijn om de vrijkomende plaatsen in te nemen. Op de grotere bedrijven is het "tekort" minder groot. De cijfers bevestigen de in het voorgaande gegeven beschouwing dus volkomen. Op de tuinbouwbedrijven lijkt het beeld analoog aan dat op de landbouwbedrijven. Doordat de tuinders echter een jongere groep vormen dan de boeren moet het kengetal enigszins anders worden geïnterpreteerd. Op de grotere tuindersbedrijven kan van een zeker overschot aan opvolgers gesproken worden, voor wie echter gezien de "uitwijkmogelijkheid" naar kleine landbouwbedrijven nog wel kansen zijn om zelfstandig te worden in Bergen. Overigens moet, wegens het ontbreken van gegevens met betrekking tot de leeftijd waarop men zelfstandig wordt en waarop men het bedrijf overdraagt, een gedetailleerde beschouwing over het verschil in dit opzicht tussen de boeren en tuinders achterwege blijven.

Bijlage 1

BEVOLKING SINDS 1880

	Aantal inwoners		Indexcijfers 1880 = 100		
	Bergen	Limburg	Bergen	Limburg	Nederland
1880	4700	239693	100	100	110
1890	4822	257144	103	107	112
1900	4817	285828	102	119	128
1910	5701	340421	121	142	146
1920	6206	440364	132	184	170
1930	6603	550840	140	230	196
1940	7483	619770	159	259	220
1947	8339	684105	177	285	237
1950	8933	744952	190	311	251
1955	9332	817580	199	341	267
1960	10.152	882386	216	368	285
1961	10.248	894340	218	373	285
1962	10.386	911568	221	380	289

N.B. Vanaf 1960 bevolking per 1 januari, vorige jaren per 31 december

Bron: C.B.S.

ENIGE GEGEVENS PER KERKDORP

	Gemeente Bergen	Kerkdorp					Wellerlooi woonschepen en woonwagens
		Afferden	Bergen	Heyen	Sieben- gewald	Well	
Bevolking totaal	10169	1967	1924	916	2108	2093	1147
Perc. r.k.	98	100	98	97	100	93	100
Perc. N.h.	2	0	1	2	0	7	0
Perc. overige kerkgemeenschappen	0	-	1	0	0	0	0
Perc. geen kerkgemeenschap	0	-	0	1	-	0	0
Mannelijke beroepsbevolking totaal	2904	583	539	257	628	579	315
Perc. landbouw	30	24	26	31	30	32	43
Perc. nijverheid	48	60	48	44	52	45	30
Perc. handel en verkeer	9	8	9	12	7	12	10
Perc. overige bedrijfstakken	13	8	17	13	11	11	17
Aantal landbouwers) gezinshoofden+	474	73	72	53	114	81	81
Aantal landarbeiders) alleenstaanden	53	3	11	1	6	22	10
Aantal buiten de woongemeenten werkzame mannen	806	162	96	92	182	186	85
Aantal boerderijen en tuinderswoningen	549	83	88	57	153	92	76

Bronnen: C.B.S. - Algemene volkstelling 1960

Bijlage 3

MANNELIJKE BEROEPSBEVOLKING

	Bergen	Indexcijfers (1947 = 100)
Mannelijke beroepsbevolking (a)	1947 2745 1956 2684 1960 2904	100 98 106
Dagforenzen	1947 239 1960 604	100 253
Overige forenzen	1947 50 1960 202	100 404
Agrariërs	1947 1426 1956 966 1960 874	100 68 61
Agrariërs in % van a	1947 52 1956 36 1960 30	
Dagforenzen in % van a	1947 9 1960 21	

Bronnen: C.B.S. - Volks- en beroepstelling 1947
 Algemene woningtelling 1956
 Algemene volkstelling 1960

WOONFORENZEN

	Aantal woonforenzen ²⁾				
	totaal	in de landbouw ³⁾	in de nijverheid	in de bouw- nijver- heid	in overige bedrijfs- takken
Woonforenzen, die werken in de aangrenzende gemeente: ¹⁾					
Gennep	104	2	75	17	10
Meerlo	10	-	9	1	-
Ottersum	13	-	8	2	3
Wanssum	25	-	10	2	13
Boxmeer	17	-	10	3	4
Totaal aangrenzende gemeenten	181	3	117	28	33
Woonforenzen, die werken in de niet-aangrenzende gemeente: ¹⁾					
Tegelen	73	-	72	1	-
Venlo	128	-	84	24	20
Venray	14	-	7	3	4
Nijmegen	46	-	40	2	4
Cuijk en St. Agatha	10	-	10	-	-
Totaal niet-aangrenzende gemeenten	297	-	223	40	34
Duitsland	126	9	66	45	6
Alle woonforenzen	604	12	406	113	73

1) Alleen gemeenten met ≥ 10 forenzen apart genoemd

2) Dagelijks naar de woongemeenten heen en weer reizende mannen

3) Inclusief bosbouw

Bronnen: C.B.S. - Algemene volkstelling 1960

DE GRONDGEBRUIKERS MET ≥ 1 HA EN DE CULTUURGROND (1910-1959)

	Aantal grondgebruikers						Perc. grondgebruikers in de grootteklasse						Oppervl. cultuur- grond in ha	Gemidd. grootte in ha	Indexcijfers (1910=100)		
	in de grootteklasse						in de grootteklasse								Aantal grondgebruikers	oppervl. cultuur- grond	gemidd. grootte
	totaal	1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	≥20 ha	≥20 ha	1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	≥20 ha	1-5 ha	5-10 ha					
Gemeente Bergen	1910	614	441	93	53	27	72	15	9	4	4	3717	6,1	100	100	100	
	1921	630	390	145	63	32	62	23	10	5	5	4709	7,5	103	127	123	
	1930	665	334	198	83	50	50	30	12	8	8	5745	8,6	108	155	141	
	1947	661	265	195	140	61	40	30	21	9	9	6458	9,8	108	174	161	
	1950	663	265	204	139	55	40	31	21	8	8	6372	9,6	108	171	157	
	1955	691	260	224	164	43	38	32	24	6	6	6295	9,1	113	169	149	
	1959	677	245	206	185	41	36	31	27	6	6	6338	9,4	110	171	154	
	1962	639	221	183	189	46	35	29	29	7	7	6222	9,7	104	167	159	
Noordelijke Maasvallei	1910	5234	3827	795	414	198	73	15	8	4	4	26704	5,1	100	100	100	
	1921	5278	3578	1016	472	212	68	19	9	4	4	30019	5,7	101	112	112	
	1930	5411	3329	1232	591	259	61	23	11	5	5	33303	6,2	103	125	122	
	1947	5265	2798	1363	787	317	53	26	15	6	6	37819	7,2	101	142	141	
	1950	5136	2643	1412	791	290	52	27	15	6	6	37137	7,2	98	139	141	
	1955	5061	2513	1471	845	232	50	29	17	4	4	36501	7,2	97	137	141	
	1959	4918	2381	1364	953	220	49	28	19	4	4	36155	7,4	94	135	145	

Bronnen: Directie van de Landbouw (1910-1930)
C.B.S. (1947-1959)

AANTAL GERECHTSTREERDE TELPLICHTIGEN NAAR
BEDRIJFSGROOTTE

	A		B		C	D	Spec.	Totaal
	lb	td	lb	td				
Zonder cultuurgrond	-	-	-	-	9	1	6	16
< 1 ha	-	3	-	1	75	26	1	106
1 - 2 ha	1	21	-	2	48	19	5	96
2 - 3 ha	4	13	-	-	16	13	3	49
3 - 4 ha	5	20	1	1	9	7	4	47
4 - 5 ha	11	5	3	-	5	4	1	29
5 - 6 ha	20	5	3	1	5	-	-	34
6 - 7 ha	14	1	2	-	4	1	3	25
7 - 8 ha	29	3	4	-	3	2	-	41
8 - 9 ha	24	1	5	-	1	-	-	31
9 - 10 ha	46	1	1	1	3	-	-	52
10 - 11 ha	29	-	4	-	-	-	1	34
11 - 12 ha	29	1	2	-	1	-	-	33
12 - 13 ha	28	-	1	-	-	-	-	29
13 - 14 ha	14	1	1	-	-	-	-	16
14 - 15 ha	15	-	-	-	-	-	-	15
15 - 16 ha	13	-	1	-	1	1	-	16
16 - 17 ha	15	-	1	-	-	-	1	17
17 - 18 ha	10	-	-	-	-	-	-	10
18 - 19 ha	7	-	1	-	-	-	-	8
19 - 20 ha	8	-	2	-	-	-	1	11
20 - 21 ha	4	-	-	-	-	-	-	4
21 - 22 ha	8	-	-	-	-	-	-	8
22 - 23 ha	1	-	-	-	-	-	-	1
23 - 24 ha	3	-	1	-	1	-	-	5
24 - 25 ha	6	-	-	-	-	-	-	6
25 - 26 ha	2	-	-	-	-	-	-	2
26 - 27 ha	1	-	-	-	-	-	-	1
27 - 28 ha	1	-	-	-	-	-	-	1
28 - 29 ha	3	-	-	-	-	-	-	3
29 - 30 ha	2	-	-	-	-	-	-	2
30 - 31 ha	-	-	-	-	-	-	-	-
31 - 32 ha	1	-	-	-	-	-	-	1
32 - 33 ha	3	-	-	-	-	-	-	3
33 - 34 ha	-	-	-	-	-	-	-	-
34 - 35 ha	2	-	1	-	-	-	-	3
35 - 36 ha	1	-	-	-	-	-	-	1
39 - 40 ha	1	-	-	-	-	-	-	1
71 - 72 ha	-	-	-	-	-	-	1	1
88 - 89 ha	-	-	-	-	-	-	1	1
123 - 124 ha	-	-	-	-	-	-	1	1
313 - 314 ha	-	-	-	-	-	-	1	1
Totaal	361	75	34	6	181	74	30	761

Bron: C.B.S. 1962

Bijlage 7

AANTAL GEREGEREERDE TELPLICHTIGEN NAAR
BEDRIJFSGROOTTEKLASSEN

	Aantal geregerereerden											
	in de beroepsgroep											
	A			B			A + B			C	D	spec. totaal
	lb	td	td	lb	td	td	lb	td	td			
Zonder cultuurgrond	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	1	6
< 1 ha	-	3	-	-	1	-	-	4	75	26	1	106
1 - 3 ha	5	34	-	-	2	-	5	36	64	32	8	145
3 - 5 ha	16	25	-	4	1	-	20	26	14	11	5	76
5 - 7 ha	34	6	-	5	1	-	39	7	9	1	3	59
7 - 10 ha	99	5	-	10	1	-	109	6	7	2	-	124
10 - 12 ha	58	1	-	6	-	-	64	1	1	-	1	67
12 - 15 ha	57	1	-	2	-	-	59	1	-	-	-	60
15 - 20 ha	53	-	-	5	-	-	58	-	1	1	2	62
≥ 20 ha	39	-	-	2	-	-	41	-	1	-	4	46
totaal	361	75	34	6	6	395	81	181	74	30	761	
Heyen	57	2	6	1	63	3	13	9	5	93		
Siepengewald	80	1	12	1	92	2	26	16	4	140		
Afferden	48	2	6	-	54	2	34	8	4	102		
Bergen	83	7	6	1	89	8	33	13	3	146		
Well	55	21	2	3	57	24	58	19	7	165		
Wellerlooi	38	42	2	-	40	42	17	9	7	115		

Bronnen: L.E.I. 1962; C.B.S. 1962

AANTAL GEREGISTREERDE TELPLICHTIGEN NAAR BEDRIJFSGROOTTEKLASSEN EN KERKDORPEN

	Heyen						Siebengewald						Afferden					
	aantal geregistreerden						aantal geregistreerden						aantal geregistreerden					
	in de beroepsgroep						in de beroepsgroep						in de beroepsgroep					
	A + B		C	D	spec.	tot.	A + B		C	D	spec.	tot.	A + B		C	D	spec.	tot.
	lb	td					lb	td					lb	td				
Zonder cultuurgrond	-	-	-	-	3	3	-	-	2	-	1	3	-	-	-	-	-	-
< 1 ha	-	-	6	2	-	8	-	-	10	4	-	14	-	-	16	4	-	20
1 - 3 ha	-	1	4	7	2	14	1	1	10	7	2	21	1	2	12	3	2	20
3 - 5 ha	1	1	2	-	-	4	5	-	-	3	1	9	1	-	4	1	1	7
5 - 7 ha	7	-	-	-	-	7	12	-	2	1	-	15	7	-	2	-	1	10
7 - 10 ha	20	1	1	-	-	22	25	1	2	1	-	29	21	-	-	-	-	21
10 - 12 ha	11	-	-	-	-	11	22	-	-	-	-	22	6	-	-	-	-	6
12 - 15 ha	12	-	-	-	-	12	15	-	-	-	-	15	4	-	-	-	-	4
15 - 20 ha	8	-	-	-	-	8	8	-	-	-	-	8	6	-	-	-	-	6
≥ 20 ha	4	-	-	-	-	4	4	-	-	-	-	4	8	-	-	-	-	8
totaal	63	3	13	9	5	93	92	2	26	16	4	140	54	2	34	8	4	102
	Bergen						Well						Wellerlooi					
Zonder cultuurgrond	-	-	3	1	1	5	-	-	2	-	1	3	-	-	2	-	-	2
< 1 ha	-	-	12	5	-	17	-	3	24	6	-	33	-	1	7	5	1	14
1 - 3 ha	2	2	10	4	-	18	-	9	24	8	-	41	1	21	4	3	2	31
3 - 5 ha	6	2	3	3	-	14	5	7	3	3	2	20	2	16	2	1	1	22
5 - 7 ha	3	1	2	-	-	6	8	3	2	-	2	15	2	3	1	-	-	6
7 - 10 ha	26	2	2	-	-	30	9	1	1	1	-	12	8	1	1	-	-	10
10 - 12 ha	10	1	-	-	1	12	12	-	1	-	-	13	3	-	-	-	-	3
12 - 15 ha	12	-	-	-	-	12	5	1	-	-	-	6	11	-	-	-	-	11
15 - 20 ha	18	-	-	-	1	19	10	-	1	1	-	12	8	-	-	-	1	9
≥ 20 ha	12	-	1	-	-	13	8	-	-	-	2	10	5	-	-	-	2	7
totaal	89	8	33	13	3	146	57	24	58	19	7	165	40	42	17	9	7	115

Bron: C.B.S. 1962

Bijlage 9

DE NEVENBEROEPEN VAN DE B- EN HOOFDBEROEPEN VAN DE C- GRONDGEBRUIKERS¹⁾

	Aantal geregistreerden in de beroepsgroep			
	B	C		zonder cultuurgr.
		< 1 ha	≥ 1 ha	
Melkrijder, melkcontroleur	4	-	-	1
Land- tuinarbeider	2	10	11	-
Thuis meewerkend in de tuinbouw	-	-	6	-
Grondwerker, arbeider waterschap e.d.	1	6	4	-
Loonwerker	7(6)	1(1)	4(4)	-
Direct van de landbouw afhankelijk beroep	12(5)	5(1)	4(1)	1(1)
Verzorgend beroep	11(9)	9(7)	13(10)	1(1)
Industriearbeider	1	26	37	5
Bouwvakarbeider	-	10	11	-
Losse arbeiders	-	2	2	-
Overige beroepen	2	6(2)	5	1(1)
Alle beroepen	40(20)	75(11)	97(15)	9(3)

Bron: L.E.I. 1) ( ) het aantal zelfstandigen

Bijlage 10

DE VROEGERE BEROEPEN VAN DE D- GEREГИSTREERDEN

(Vroeger) beroep	Totaal	Zonder cultuur- grond	< 1 ha	≥ 1 ha
Landbouwer/tuinder	32	1	6	25
Landarbeider	3	-	-	3
Grondwerker	3	-	1	2
Gemeente arb./kantonnier	5	-	3	2
Middenstander	6	-	3	3
Ambtenaar gemeente/PTT	3	-	2	1
Arbeider	16	-	6	10
Zonder beroep	1	-	1	-
Invalide (arbeider)	5	-	4	1
totaal	74	1	26	47

Bron: L.E.I.

Bijlage 11

GRONDGEBRUIKERS $\geq$ 1 HA NAAR BEROEPSGROEP EN GROOTTEKLASSE (1956-1962)

Beroepsgroep	Totaal in 1956	Waarvan			Totaal in 1962	Waarvan		
		1 - 5 ha	5 - 10 ha	$\geq$ 10 ha		1 - 5 ha	5 - 10 ha	$\geq$ 10 ha
A	421	52	171	198	361	21	133	207
B	56	14	26	16	34	4	15	15
Landbouwers	477	66	197	214	395	25	148	222
A	54	41	12	1	72	59	11	2
B	2	1	1	-	5	3	2	-
Tuinbouwers	56	42	13	1	77	62	13	2
C-grondgebruikers	103	96	7	-	97	78	16	3
D-grondgebruikers	40	34	3	3	47	43	3	1
E-speciale bedrijven 1)		.	.	.	23	13	3	7
Alle grondgebruikers	676	238	220	218	639	221	183	235

1) In 1956 meegeteld bij landbouwers, behalve 3 grote bedrijven welke in de groep D zitten

Bronnen: L.F.I. 1956
C.B.S. en L.E.I. 1962

Bijlage 12

WIJZIGINGEN VAN HET AANTAL GRONDGEBRUIKERS $\geq$ 1 HA (1956 - 1962)

	Aantal grondgebruikers							totaal
	in de beroepsgroep							
	landbouwers		tuinders		C	D	speciaal	
	A + B		A + B					
Aanwezig in 1956 $\geq$ 1 ha ¹⁾	477		56		103	40	-	676
Sedert 1956 verdwenen	16		1		1	4	-	22
	461		55		102	36	-	654
Sedert 1956 gevestigd ¹⁾	10		12		11	1	3	37
	471		67		113	37	3	691
Afkomstig van een andere beroepsgroep	5		18		31	18	23	.
	476		85		144	55	26	.
Overgegaan naar een andere beroepsgroep	66		4		17	7	1	.
	410		81		127	48	25	691
Overgegaan naar < 1 ha	15		5		41	6	2	69
	395		76		86	42	23	622
Afkomstig van < 1 ha	-		1		11	5	-	17
Aanwezig in 1962 $\geq$ 1 ha	395		77		97	47	23	639
allen	395		81		181	74	30	761

1) Als op hetzelfde adres in beide jaren een geregistreerde woonde, niet dezelfde persoon zijnde (b.v. vader 1956 - zoon 1962), dan is dit geval niet gerekend als een verdwenen of nieuw gevestigde geregistreerde.

Bronnen: C.B.S.; L.E.I.

VERDWENEN GRONDGEBRUIKERS ¹⁾ (1956 - 1962)

	Aantal verdwenen grondgebruikers				totaal
	in de beroepsgroep				
	A	B	C	D	
Aantal verdwenen grondgebruikers					
totaal	13	4	1	4	22
Heyen	1	-	1	-	2
Siebengewald	1	1	-	1	3
Afferden	2	-	-	-	2
Bergen	5	1	-	-	6
Well	1	1	-	3	5
Wellerlooi	3	1	-	-	4
<hr/>					
Grootteklasse					
1 - 5 ha	4	3	1	4	12
5 - 7 ha	5	-	-	-	5
12 - 15 ha	1	-	-	-	1
15 - 20 ha	1	1	-	-	2
≥ 20 ha	2	-	-	-	2
<hr/>					
Reden van verdwijnen					
rentenieren	1	-	-	-	1
ouderdom	3	1	-	2	6
ziekte	1	-	-	-	1
overlijden	-	-	-	1	1
beroepsverandering	1	2	-	-	3
grond losgelaten	-	-	1	-	1
verhuizing:					
nieuw bedrijf gesticht in r.v.k.	1	-	-	-	1
ander bedrijf in r.v.k.	2	-	-	-	2
ander bedrijf buiten r.v.k.	3	-	-	-	3
slechte bedrijfsuitkomsten	1	-	-	-	1
verkocht voor ontgrinding	-	-	-	1	1
beroepsverandering	-	1	-	-	1
<hr/>					
Oppervlakte cultuurgrond in ha (1956)	141,79	24,80	2,35	7,83	176,77
Verdwenen grond afgevoerd naar:					
huidig bedrijf in r.v.k. ("meegenomen")	18,65	-	-	-	18,65
huidig bedrijf buiten R.v.k. ("meegenomen")	9,17	-	-	-	9,17
landbouwbedrijven	83,99	9,80	2,35	3,75	99,89
ontgrinding	-	-	-	2,63	2,63
woningbouw, sportveld e.d.	6,42	2,00	-	1,45	9,87
buitenlanders	22,36	13,00	-	-	35,36
onbekend	1,20	-	-	-	1,20

1) Exclusief verdwenen geregistreerden < 1 ha

Bron: L.E.I.
1363

NIEUWE GRONDGEbruikers¹⁾ (1956 - 1962)

Grootteklasse:	Aantal nieuwe grondgebruikers					
	in de beroepsgroep					totaal
	A + B	C	D	spec.		
1 - 5 ha	12	9	1	3		25
5 - 7 ha	1	1	-	-		2
7 - 10 ha	2	-	-	-		2
10 - 12 ha	-	1	-	-		1
12 - 15 ha	3	-	-	-		3
15 - 20 ha	2	-	-	-		2
≥ 20 ha	2	-	-	-		2
totaal	22	11	1	3		37
Reden van nieuwe registratie:						
a. afgesplitst van een ander landbouwbedrijf	4	3	-	1		8
b. afgesplitst van het ouderlijk bedrijf	10	7	-	-		17
c. afgesplitst van het vroeger bedrijf	-	-	1	-		1
d. gevestigd op los land	4	1	-	2		7
e. gevestigd op los land (vroeger duitse grond)	3	-	-	-		3
f. onbekend	1	-	-	-		1
Oppervlakte cultuurgrond in ha (1962)	186,89	28,56	4,00	4,70		223,85
Heyen	-	-	-	-		-
Siebangewald	1	-	-	1		2
Afferden	3	-	-	1		4
Bergen	5	3	-	-		8
Well	3	7	-	-		10
Wellerlooi	10	1	1	1		13

1) Exclusief nieuwe grondgebruikers < 1 ha

Bron: L.E.I.

1)
OMVANG VAN HET GRONDVERKEER 1961-1962 (IN HA)

	Landbouwers					Tuinters			C geregi- streer- den	D geregi- streer- den	Speci- ale bo- drijven	Totaal	
	1-5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-20 ha	≥20 ha	totaal	<3 ha	≥3 ha					
Oppervlakte cultuurgrond van alle geregistreerden in 1962	96	1168	1473	993	1072	4802	67	210	277	356	145	596	6276
2) Vergrotingen door:													
koop	-	-	3,5	-	-	3,5	-	-	-	-	-	-	3,5
pacht	0,3	15,0	9,2	2,4	9,7	36,6	-	-	-	0,6	1,2	30,6	59,0
overname van bedrijf	-	8,9	-	-	-	8,9	-	-	-	-	-	-	8,9
ontginning	-	-	0,2	-	-	0,2	-	-	-	0,2	-	-	0,4
alle vergrotingen in ha	0,3	23,9	12,9	2,4	9,7	49,2	-	-	-	0,8	1,2	30,6	81,8
Aantal gevallen	1	12	10	1	3	27	-	-	-	3	1	2	33
Verkleining door:													
verkoop	2,6	-	1,0	-	-	3,6	2,8	-	2,8	0,4	0,1	-	5,9
verpachting	-	8,2	4,6	-	1,3	14,1	3,6	2,0	5,6	15,3	9,7	5,3	50,0
pachtbeëindiging	2,1	2,8	3,3	13,8	7,6	29,6	-	-	-	17,2	6,3	3,5	56,6
afplitsing	-	-	5,4	-	42,6	48,0	1,7	-	1,7	0,7	-	-	50,4
minder in cultuur	-	3,5	-	-	0,5	4,0	0,3	-	0,3	-	-	-	4,3
woeste grond	-	1,1	1,4	-	-	2,5	-	-	-	-	0,2	-	2,7
ruiling	0,2	-	0,6	-	-	0,8	-	-	-	-	0,6	-	1,4
ontginning	-	1,2	-	-	-	1,2	-	-	-	-	-	-	1,2
vergroting van erf	-	0,7	-	-	-	0,7	-	0,3	0,3	0,1	0,1	-	1,2
alle verkleiningen in ha	4,9	17,5	16,3	13,8	52,0	104,5	8,4	2,3	10,7	33,7	17,0	8,8	174,7
Aantal gevallen	5	8	12	4	4	33	7	3	10	19	13	3	78
Niet naar oorzaak gespecificeerd													
grondverkeer bestaande uit vergrotingen verschillen in de oppervl.	0,4	29,7	31,1	17,2	22,6	101,0	5,0	5,9	10,9	10,6	3,3	0,9	126,7
cult.grond t.a.v. vorig jr.verkleiningen > 10 are (in ha)	1,6	5,1	8,5	5,1	5,0	25,3	0,6	3,2	3,8	7,6	2,1	7,8	46,6

1) Exclusief grondverkeer door verdwijnen of nieuw ontstaan van bedrijven

2) Inclusief < 1 ha

Bron: Aantekeningen P.B.H. op landbouwtellingformulier

Bijlage 16

BEDRIJFSGEBOUWEN

	Aantal bedrijven		Aantal bedrijven waarvan het hoofd- bedrijfsgebouw gebouwd is				Aantal bedrijven met hoofd- bedrijfsge- bouw in eigendom
	met bedrijfs- gebouwen	totaal	voor	1850	1915	na	
			1850	1914	1940	1940	
Landbouwers							
1 - 5 ha	25	25	1	4	11	9	23
5 - 7 ha	39	39	-	11	13	15	38
7 - 10 ha	109	105	2	30	34	39	97
10 - 12 ha	64	63	1	16	21	25	59
12 - 15 ha	59	59	1	16	20	22	52
15 - 20 ha	58	58	3	15	25	15	50
≥ 20 ha	41 ¹⁾	39	2	12	11	14	28
Alle landbouwers	395	388	10	104	135	139	347

Heyen	63	62	1	12	26	23	56
Siebengewald	92	91	-	32	25	34	87
Afferden	54	53	1	10	15	27	46
Bergen	89	87	3	24	28	32	80
Well	57	55	5	13	29	8	45
Wellerlooi	40	40	-	13	12	15	33

1) Van 7 bedrijven ontbreken de gegevens

Bron: C.B.S. 1961

Bijlage 17

OPENBARE NUTSVOORZIENINGEN

	Aantal getelde bedrijven	Percentage bedrijven aangesloten op				hiervan met	
		telefoon- net	elektrici- teitsnet	waterleiding (incl. norton- pomp)	openbare water- leiding	norton- pomp	
Bergen 1956	434	18	76	36	3	33	
1960	811	34	92	48	3	44	
Limburg 1960	23805	32	95	75	60	17	

Bronnen: 1956 L.E.I.-enquête
1960 C.B.S.-landbouwtelling

GRONDGEBRUIK

	Oppervl. cultuur- grond in ha	Percentage cultuurgrond in gebruik als		
		bouw- land	gras- land	tuin- land
Landbouwers (A+B)				
1 - 5 ha	96	54	36	10
5 - 7 ha	232	55	37	8
7 - 10 ha	936	52	42	6
10 - 12 ha	694	51	44	5
12 - 15 ha	779	49	48	3
15 - 20 ha	993	53	44	3
≥ 20 ha	1072	59	37	4
totaal	4802	53	42	5
Tuinders (A+B)				
< 3 ha	67	8	6	86
≥ 3 ha	210	31	21	48
totaal	277	25	18	57
C < 1 ha	38	31	10	59
≥ 1 ha	318	49	30	21
totaal	356	47	28	25
D < 1 ha	11	36	9	55
≥ 1 ha	134	48	46	6
totaal	145	47	43	10
Spec.				
< 15 ha	64	31	18	51
≥ 15 ha	632	83	11	6
totaal	696	79	11	10
Alle geregistreerden	6276	54	37	9

Bron: C.B.S. 1962

Bijlage 19

BOUWLAND/GRASLAND-VERHOUDING OP GEMENGDE BEDRIJVEN

	Oppervl. cultuur- grond in ha	Percentage cultuurgrond in gebruik als		
		bouw- land	gras- land	tuin- land
Landbouwers				
Heyen	731	48	48	4
Siebengewald	976	57	42	1
Afferden	658	56	37	7
Bergen	1155	50	46	4
Well	733	57	35	8
Wellerlooi	549	50	45	5
Alle landbouwers	4802	53	42	5

Bron: C.B.S. 1962

BOUWLANDGEBRUIK

	Aantal bedrijven met bouwland	Oppervlakte bouwland in ha	Percentage bouwland beteeld met:											Percentage braakland
			granen					hakvruchten					Overige gewassen	
			totaal	rogge	haver	gerst	mengsels	tarwe	totaal	aardappelen	suikerbieten	voederbieten		
Landbouwers (A+B)														
1 - 5 ha	25	52	75	31	21	-	20	3	21	8	5	8	3	1
5 - 7 ha	39	127	71	27	11	7	22	4	24	8	8	8	4	1
7 - 10 ha	109	484	72	35	9	5	21	2	23	8	8	7	4	1
10 - 12 ha	64	350	74	34	10	3	25	2	21	6	10	5	4	1
12 - 15 ha	59	382	71	31	11	6	22	1	24	7	12	5	4	1
15 - 20 ha	58	523	74	31	11	8	20	4	21	5	12	4	5	0
≥ 20 ha	41	634	80	32	19	12	12	5	17	6	8	3	3	0
totaal	395	2552	74	32	13	7	19	3	21	6	10	5	4	1
Tuinders (A+B)														
< 3 ha	16	5	37	15	-	-	22	-	50	23	24	3	6	7
≥ 3 ha	37	64	59	36	4	5	10	4	23	8	7	8	12	6
totaal	53	69	58	34	4	5	11	4	25	10	8	7	11	6
C	46	12	37	24	-	1	11	1	37	31	-	6	22	4
≥ 1 ha	85	155	69	37	8	7	15	2	22	10	7	5	3	6
totaal	131	167	67	37	8	6	14	2	23	11	6	6	4	6
D	20	4	32	8	-	7	15	2	60	30	13	17	7	1
≥ 1 ha	44	64	69	36	6	4	18	3	24	10	7	7	6	1
totaal	64	68	67	36	6	4	18	3	26	11	8	7	6	1
Spec. < 15 ha	18	20	74	28	2	8	32	4	22	11	8	3	3	1
≥ 15 ha	5	526	69	29	8	25	-	7	9	8	1	0	16	6
totaal	23	546	70	29	8	25	1	7	9	8	1	0	15	6
Alle geregistreerden	666	3402	73	32	11	10	16	4	19	7	8	4	6	2

Bron: C.B.S. 1952

GRASLAND

	Aantal bedrijven met grasland	Oppervl. grasland in ha	Percentage:									
			tijdelijk grasland		blijvend grasland							
			< 2 jaar	≥ 2 jaar	< 2 jaar	2 t/m 4 jaar	5 t/m 9 jaar	≥ 10 jaar	< 2 jaar	2 t/m 4 jaar	5 t/m 9 jaar	≥ 10 jaar
Landbouwers (A+B)												
1 - 5 ha	24	34	4	1	2	4	21	68				
5 - 7 ha	39	86	3	-	3	6	25	63				
7 - 10 ha	107	396	4	2	7	9	25	53				
10 - 12 ha	64	307	2	2	11	9	29	47				
12 - 15 ha	59	376	4	4	11	6	16	59				
15 - 20 ha	57	440	5	10	11	10	19	45				
≥ 20 ha	39	399	3	2	7	7	21	60				
totaal	389	2038	3	4	9	8	22	54				
Tuinders (A+B)												
< 3 ha	8	4	5	34	-	-	26	35				
≥ 3 ha	33	45	1	12	5	2	14	66				
totaal	41	49	1	14	4	2	15	64				
C												
< 1 ha	14	4	-	-	5	20	17	58				
≥ 1 ha	56	97	0	1	14	5	12	68				
totaal	70	101	0	1	13	5	13	68				
D												
< 1 ha	9	2	-	-	-	-	12	88				
≥ 1 ha	38	62	1	1	2	6	19	71				
totaal	47	64	1	1	2	6	19	71				
Spec. < 15 ha												
≥ 15 ha	11	12	4	8	12	1	32	43				
totaal	5	67	11	23	-	-	27	39				
Alle geregistreerden												
	16	79	10	20	2	0	28	40				
	563	2331	4	5	8	7	21	55				

Bron: C.B.S. 1962

RUNDVEESTAPEL

	Aantal bedrijven	Aantal melkkoeien per		Per 100 melkkoeien		Bedrijven met mestkalveren		Bedrijven met overig mestvee	
		100 ha. cultuur- grond	100 ha. grasland- kunstweide	aantal kalveren	aantal pinken	aantal bedrijven	gemidd. aantal mest- kalveren per bedrijf	aantal bedrijven	gemidd. aant. mestvee per bedrijf
Landbouwers (A+B)									
1 - 5 ha	25	40	110	34	92	-	-	4	3,5
5 - 7 ha	39	51	138	52	66	2	1,0	9	1,8
7 - 10 ha	109	55	129	53	63	9	2,6	45	3,6
10 - 12 ha	64	54	121	46	63	4	2,0	33	4,5
12 - 15 ha	59	55	113	50	69	8	2,3	37	5,1
15 - 20 ha	58	45	101	57	74	2	1,5	45	6,7
≥ 20 ha	41	39	105	50	72	1	3,0	29	8,1
totaal	395	48	114	51	69	26	2,2	202	5,3
Tuinders (A+B)									
< 3 ha	40	-	-	-	-	-	-	-	-
≥ 3 ha	41	19	88	53	65	-	-	6	2,2
totaal	81	14	81	53	65	-	-	6	2,2
C									
< 1 ha	84	3	23	200	400	-	-	1	3,0
≥ 1 ha	97	27	88	61	67	2	1,5	13	5,2
totaal	181	24	85	63	71	2	1,5	14	5,0
D									
< 1 ha	27	9	66	-	100	-	-	-	-
≥ 1 ha	47	16	35	59	109	1	1,0	6	2,8
totaal	74	16	36	57	109	1	1,0	6	2,8
Spec. zonder cult.grond									
< 15 ha	18	17	92	18	82	1	3,0	-	-
≥ 15 ha	6	5	45	37	107	-	-	1	6,0
totaal	30	6	52	32	100	1	3,0	1	6,0
Alle geregistreerden	761	40	108	51	69	30	2,1	229	5,1

Bron: C.B.S. 1962

MELKKOEIEN

	Aantal bedrijven										Gemiddeld aantal melkkoeien per bedrijf
	totaal	met melkkoeien									
		met melkkoeien									
		geen	1 - 2	3 - 5	6 - 9	10 - 14	≥ 15				
Landbouwers (A+B)											
1 - 5 ha	25	8	11	6	-	-	-	-	-	17	2,2
5 - 7 ha	39	2	13	21	3	-	-	-	-	37	3,2
7 - 10 ha	109	7	10	60	25	7	-	-	-	102	5,0
10 - 12 ha	64	4	6	17	27	10	-	-	-	60	6,2
12 - 15 ha	59	2	-	15	28	12	-	-	2	57	7,5
15 - 20 ha	58	4	3	9	21	21	-	-	-	54	8,2
≥ 20 ha	41	5	1	3	5	19	-	-	8	36	11,6
totaal	395	32	44	131	109	69	10	-	-	363	6,4
Tuinders (A+B)											
< 3 ha	40	40	-	-	-	-	-	-	-	-	-
≥ 3 ha	41	23	10	8	-	-	-	-	-	18	2,2
totaal	81	63	10	8	-	-	-	-	-	18	2,2
C < 1 ha	84	83	1	-	-	-	-	-	-	1	1,0
≥ 1 ha	97	65	22	7	2	1	-	-	-	32	2,7
totaal	181	148	23	7	2	1	-	-	-	33	2,6
D < 1 ha	27	26	1	-	-	-	-	-	-	1	1,0
≥ 1 ha	47	33	14	-	-	-	-	-	-	14	1,6
totaal	74	59	15	-	-	-	-	-	-	15	1,5
Spec. zonder cult.gr.	6	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-
< 15 ha	18	13	4	1	-	-	-	-	-	5	2,2
≥ 15 ha	6	3	-	-	-	3	-	-	-	3	10,0
totaal	30	22	4	1	-	3	-	-	-	8	5,1
Alle geregistreerden	761	324	96	147	111	73	10	-	-	437	5,8

Bron: C.B.S. 1962

Bijlage 24

MELKPRODUCTIE

	1956	1957	1958	1959	1960	1961
Aantal gecontroleerde koeien						
Afferden	6	43	41	59	67	56
Arcen	115	100	94	105	116	152
Bergen	527	562	599	588	711	778
Heyen	80	163	176	179	161	161
Ottersum	336	373	360	401	432	427
Limburg (M.R.IJ.-veeslag)	12045	12377	13218	13734	14630	16133
Gemiddelde opbrengst in kg						
Afferden	3753	4442	4438	4195	4091	4212
Arcen	3947	3889	4021	4241	3898	4042
Bergen	4182	4224	4263	4334	4219	4268
Heyen	4130	4271	4258	4262	3993	4200
Ottersum	4155	4223	4319	4367	4175	4337
Limburg (M.R.IJ.-veeslag)	4212	4281	4290	4286	4143	4198
Gemiddelde vetgehalte in %						
Afferden	3,66	3,72	3,61	3,73	3,64	3,60
Arcen	3,70	3,73	3,75	3,74	3,65	3,70
Bergen	3,55	3,56	3,55	3,61	3,56	3,60
Heyen	3,66	3,66	3,64	3,70	3,65	3,67
Ottersum	3,59	3,61	3,58	3,70	3,65	3,66
Limburg (M.R.IJ.-veeslag)	3,63	3,63	3,60	3,65	3,63	3,65

Bron: Jaarverslagen Stichting Centrale Melkcontrole Dienst

VEESTALLING EN BEDRIJFSVOERING

	Aantal bedrijven						
	waarvan gegevens bekend	met melkveest gebouwd voor 1940		met een loopstal voor jongvee	met een of meer verplaats- bare weide- pompen	dat groen- voer pleegt in te kuilen	met groen- voeder- silo'(s)
		totaal	waarvan gemoder- niseerd				
Landbouwers (A+B)							
1 - 5 ha	25	15	3	-	-	9	9
5 - 7 ha	39	21	3	-	2	21	21
7 - 10 ha	105	56	32	-	15	84	83
10 - 12 ha	63	35	23	-	10	51	51
12 - 15 ha	59	33	24	1	15	48	48
15 - 20 ha	58	34	24	-	19	45	45
≥ 20 ha	39	23	16	-	14	34	33
Alle landbouwers	388	217	125	1	75	292	290
Heyen	62	40	23	-	6	46	46
Siebungewald	91	44	29	-	27	65	64
Afferden	53	25	14	-	4	46	45
Bergen	87	47	26	-	22	71	71
Well	55	39	20	-	4	36	36
Wellerlooi	40	22	13	1	12	28	28
Spec. bedr. ≥ 1 ha	17	5	5	1	2	6	6

Bron: C.B.S. 1961

FOKZEUGEN

	Aantal bedrijven							Gem. aantal fokzeugen per bedrijf met fokzeugen
	totaal	met fokzeugen						
		geen	met fokzeugen					
			1 - 4	5 - 9	10 - 19	≥ 20	met fokzeugen	
Landbouwers (A+B)								
1 - 5 ha	25	17	5	3	-	-	8	4,4
5 - 7 ha	39	8	16	11	2	-	29	5,0
7 - 10 ha	109	27	30	22	23	7	82	9,0
10 - 12 ha	64	14	15	18	13	4	50	9,9
12 - 15 ha	59	15	16	12	11	5	44	9,0
15 - 20 ha	58	14	5	19	13	7	44	12,7
≥ 20 ha	41	13	2	5	13	8	28	17,8
totaal	395	110	89	90	75	31	285	10,1
Tuinders (A+B)								
< 3 ha	40	40	-	-	-	-	-	-
≥ 3 ha	41	24	6	4	5	2	17	8,5
totaal	81	64	6	4	5	2	17	8,5
C								
< 1 ha	84	78	4	1	1	-	6	4,7
≥ 1 ha	97	77	10	7	3	-	20	5,4
totaal	181	155	14	8	4	-	26	5,2
D								
< 1 ha	27	26	1	-	-	-	1	1,0
≥ 1 ha	47	39	5	3	-	-	8	4,5
totaal	74	65	6	3	-	-	9	4,1
Spec. zonder cult.grond								
< 15 ha	18	16	1	-	1	1	2	16,0
≥ 15 ha	6	4	2	-	-	-	2	19,5
totaal	30	25	3	-	1	1	5	4,0
Alle geregistreerden	761	419	118	105	85	34	342	12,6
								9,5

Bron: C.B.S. 1962

VARKENSSCHUREN EN KIPPENHOKKEN

	Aantal bedrijven									
	met afzonderlijk na 1940 gebouwde varkensschuur					met kippenhokken				
	voor 30 of meer mestvarkens					voor				
	waarvan gegevens bekend	totaal	aantal stal met buitenomloop	aantal schuren met andere stal	met droogbakvoeder ring	400 of meer legghennen per hok	2000 of meer slachtkuikens per hok	400 of meer legghennen per hok	2000 of meer slachtkuikens per hok	waarvan met automatische drinkwatervoorziening
Landbouwers (A+B)										
1 - 5 ha	25	-	-	-	-	1	-	1	-	1
5 - 7 ha	39	2	-	2	1	1	1	1	1	2
7 - 10 ha	105	10	1	9	-	15	2	15	2	8
10 - 12 ha	63	10	1	9	6	5	-	5	-	2
12 - 15 ha	59	10	1	9	3	4	2	4	2	3
15 - 20 ha	58	11	1	10	1	10	-	10	-	6
≥ 20 ha	39	2	1	1	-	3	1	3	1	3
totaal	388	45	5	40	11	39	6	39	6	25
Heyen	62	3	-	3	2	7	2	7	2	3
Siebungewald	91	10	2	8	3	8	-	8	-	5
Afferden	53	6	2	4	1	5	1	5	1	4
Bergen	87	15	1	14	4	10	1	10	1	7
Well	55	5	-	5	-	6	2	6	2	4
Wellerlooi	40	6	-	6	1	3	-	3	-	2
Spec. bedr. ≥ 1 ha	17	5	2	2	2	5	6	5	6	8

Bron: C.B.S. 1961

KIPPEN

	Aantal bedrijven							Gem. aantal kippen per bedrijf met kippen	
	met kippen						met kippen		
	totaal	geen	1 - 99	100 - 199	200-299	300-399		400-499	≥ 500
Landbouwers (A+B)									
1 - 5 ha	25	8	5	7	1	2	1	17	167
5 - 7 ha	39	6	7	10	11	1	2	33	197
7 - 10 ha	109	11	24	37	22	7	4	98	183
10 - 12 ha	64	11	16	22	6	7	1	53	174
12 - 15 ha	59	11	11	22	8	5	2	48	178
15 - 20 ha	58	9	13	15	9	4	3	49	226
≥ 20 ha	41	5	13	14	3	3	-	36	161
totaal	395	61	89	127	60	29	16	334	188
Tuinders (A+B)									
< 3 ha	40	29	4	3	3	-	1	11	151
≥ 3 ha	41	12	10	8	7	3	-	29	162
totaal	81	41	14	11	10	3	1	40	159
C									
< 1 ha	84	50	19	8	3	3	1	34	119
≥ 1 ha	97	43	34	13	3	3	1	54	101
totaal	181	93	53	21	6	6	2	88	112
D									
< 1 ha	27	7	18	-	2	-	-	20	66
≥ 1 ha	47	11	27	7	2	-	-	36	79
totaal	74	18	45	7	4	-	-	56	74
Spec. zonder cult.grond									
< 15 ha	6	-	-	-	-	-	6	6	4248
≥ 15 ha	18	5	2	4	-	2	1	13	369
totaal	6	4	-	1	1	-	-	2	200
Alle geregistreerden									
totaal	30	9	2	5	1	2	1	21	1461
	761	222	203	171	81	40	20	24	539

Bronnen: C.B.S. 1962

TUINBOUWTEELTVERGUNNINGEN

	Aantal bedrijven met tuinland	Aantal bedrijven met tuinbouwvergunning	
		aantal bedrijven	oppervlakte vergunning
Landbouwers (A+B)			
1 - 5 ha	15	2	0,88
5 - 7 ha	22	-	-
7 - 10 ha	61	5	3,37
10 - 12 ha	33	3	1,26
12 - 15 ha	24	-	-
15 - 20 ha	29	3	1,28
≥ 20 ha	25	-	-
totaal	209	13	6,79
Tuinders (A+B)			
< 3 ha	40	30	42,89
≥ 3 ha	41	33	53,29
totaal	81	63	96,18
Landbouwers en tuinders			
Heyen	33	-	-
Siebangewald	21	-	-
Afferden	37	4	4,37
Bergen	60	7	7,01
Well	71	26	30,91
Wellerlooi	68	39	60,68
totaal	290	76	102,97
C			
< 1 ha	61	4	2,25
≥ 1 ha	68	6	7,63
totaal	129	10	9,88
D			
< 1 ha	21	2	0,43
≥ 1 ha	17	1	0,70
totaal	38	3	1,13
Spec.			
< 15 ha	15	3	1,61
≥ 15 ha	3	-	-
totaal	18	3	1,61
Alle geregistreerden	475	92	115,59

Bron: C.B.S. 1962

GEBRUIK VAN HET TUINLAND (INCLUSIEF ONDERTEELT)

	Aantal bedrijven met tuintand	Oppervlakte tuintand in ha	Oppervlakte tuintand in ha										onder glas		
			in de open grond					fruit					to- taal	to- taal	to- taal
			groenten			overige groenten	pit- en steenvruchten	fruit		overige gewassen					
			totaal	aardbeien	asperges			augurken	overige groenten		klein fruit				
Landbouwers (A+B)															
1 - 5 ha	15	9,85	9,85	9,50	0,43	7,77	1,24	0,16	0,15	0,10	-	-	-	-	-
5 - 7 ha	22	18,81	18,81	18,71	1,49	14,83	1,65	0,74	0,10	-	-	-	-	-	-
7 - 10 ha	61	57,07	57,57	54,63	5,95	39,91	8,00	0,77	1,79	0,65	0,50	0,10	-	-	-
10 - 12 ha	33	37,86	37,86	35,86	3,72	27,87	3,76	0,51	1,58	0,42	-	-	-	-	-
12 - 15 ha	24	21,29	21,29	18,34	3,14	13,16	2,04	-	2,40	0,55	-	-	-	-	-
15 - 20 ha	29	32,23	32,23	26,94	3,15	18,58	3,21	2,00	4,34	0,95	-	-	-	-	-
≥ 20 ha	25	42,68	42,68	32,35	4,15	22,60	2,30	3,30	8,63	0,40	1,30	-	-	-	-
totaal	209	220,38	220,29	196,43	22,03	144,72	22,20	7,48	18,99	3,07	1,80	0,10	-	-	0,10
Tuinters (A+B)															
< 3 ha	40	57,24	50,59	48,23	2,80	6,39	15,25	23,79	0,10	1,92	0,34	6,65	3,13	2,98	3,52
≥ 3 ha	41	101,42	93,41	86,74	8,01	28,98	22,09	27,66	1,73	3,69	1,25	8,01	5,57	4,88	2,44
totaal	81	158,66	144,00	134,97	10,81	35,37	37,34	51,45	1,83	5,61	1,59	14,66	8,70	7,86	5,96
C < 1 ha	61	22,46	22,46	20,97	3,58	12,83	3,55	1,01	0,66	0,60	0,23	-	-	-	-
≥ 1 ha	68	66,40	66,40	64,07	3,01	45,52	10,37	5,17	1,49	0,84	-	-	-	-	-
totaal	129	88,86	88,86	85,04	6,59	58,35	13,92	6,18	2,15	1,44	0,23	-	-	-	-
D < 1 ha	21	6,32	6,32	4,82	0,73	3,09	0,88	0,12	0,85	0,15	0,50	-	-	-	-
≥ 1 ha	17	8,62	8,62	7,96	0,27	6,47	0,73	0,49	0,66	-	-	-	-	-	-
totaal	38	14,94	14,94	12,78	1,00	9,56	1,61	0,61	1,51	0,15	0,50	-	-	-	-
Spec. < 15 ha	15	32,47	32,47	20,98	1,03	17,67	1,90	0,38	9,41	1,18	0,90	-	-	-	-
≥ 15 ha	3	38,61	38,58	22,69	4,02	18,00	-	0,67	15,85	0,04	-	0,03	-	-	0,03
totaal	18	71,08	71,05	43,67	5,05	35,67	1,90	1,05	25,26	1,22	0,90	0,03	-	-	0,03
Alle geregistreerden	475	553,93	539,14	472,89	45,48	283,67	76,97	66,77	49,74	11,49	5,02	14,76	8,70	7,86	6,09

Bron: C.B.S. 1962

TUINBOUW ONDER GLAS

		Bedrijven met tuinbouw onder glas					
		in de beroepsgroep 1962					
		totaal	<3 ha	tuinders ≥3 ha	land- bouwers C	spec.	
1962							
Oppervlakte glas in ha	totaal	14,51	6,37	8,01	0,10	-	0,03
	w.v. koud	5,71	3,24	2,44	-	-	0,03
	verwarmd	8,80	3,13	5,57	0,10	-	-
Aantal bedrijven met glas:	totaal	57	28	27	1	-	1
	w.v. alleen koud	26	16	9	-	-	1
	alleen verwarmd	19	6	12	1	-	-
	verwarmd en koud	12	6	6	-	-	-
1963							
Oppervlakte glas in ha:	totaal	16,04	7,01	8,60	0,25	0,15	0,03
	w.v. koud	3,25	1,96	1,11	0,15	-	0,03
	verwarmd	12,79	5,05	7,49	0,10	0,15	-
Aantal bedrijven met glas:	totaal	59	27	28	2	1	1
	w.v. alleen koud	12	5	5	1	-	1
	alleen verwarmd	26	11	13	1	1	-
	verwarmd en koud	21	11	10	-	-	-
w.v.	alleen platglas of serres	2	-	1	-	-	1
	alleen kassen en warenhuizen	36	18	15	2	1	-
	kassen en warenhuizen + platglas	18	8	10	-	-	-
	kassen en warenhuizen + rolkas	3	1	2	-	-	-
w.v. in:	Afferden	2	2	-	-	-	-
	Bergen	3	1	2	-	-	-
	Well	16	8	6	1	1	-
	Wellerlooi	38	16	20	1	-	1

Bron: C.B.S. -- Landbouwtellingen

Bijlage 33

OPPERVLAKTE TUINBOUWGEWASSEN
(incl. onderteelten)

Gemeente Bergen	Oppervlakte in are				
	1948	1953	1957	1960	
Aardbeien	149	102	256		2100
Asperges	2918	8478	18643		24363
Augurken	1123	3679	3041		3222
Tuinbonen	393	611	430		-
Bloemkool	-	114	224		336
Vroege rodekool	41	26	22		78
Vroege gele kool	32	3	102		32
Vroege wittekool	36	-	167		201
Witlof	266	380	182		468
Zaaiuien	42	292	153		100
Overige groenten	1383	2373	2972		5015
Totaal groenten opengrond	6383	16058	26192		35915
Vroege aardappelen	14783	3607	1123 ²⁾		1147 ²⁾
Groenten plat glas	32	31	11		28 ²⁾
Groenten staand glas ¹⁾	19	181	705		1276
Pit- en steenvruchten ¹⁾	6100	11600	8800		6300
Kleinfruit ¹⁾	100	600	200		600
Boomkwekerijgewassen ¹⁾	-	100	100		100
Gladiolen ¹⁾	-	100	600		1200
Tuinbouwzaden ¹⁾	16500	3400	3100		2300
Totaal tuinbouwgewassen ¹⁾	44000	35700	40800		48800

1) Afgerond op 100 are

2) Waarvan 5 are verwarmde druivenkas

Bron: C.B.S.

GELDELIJKE VEILINGOMZETTEN

Tuindersafdelingen	Geldelijke omzetten in										
	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	
Afferden in guldens	114440	152038	192819	218365	253440	240735	346977	441938	776536	891068	
Afferden index (1953=100)	100	133	168	191	221	210	303	386	679	779	
Well in guldens	180523	290829	279100	425223	408912	330652	298611	369238	559197	476489	
Well index (1953=100)	100	161	155	236	227	183	165	205	310	264	
Wellerlooi in guldens	282584	466853	552768	642750	769596	794649	1052756	1161948	1412194	1594525	
Wellerlooi index (1953=100)	100	165	196	227	272	281	373	411	500	564	

Bron: Jaarverslagen van de Coöp. Venlose Veilingvereniging

PAARDEN EN TREKKERS

	Aantal bedrijven		Aantal werkpaa- ren per bedrijf	
	totaal	met trek- ker	met werkpaa- ren	
Landbouwers (A+B)				
1 - 5 ha	25	3	13	1,0
5 - 7 ha	39	8	27	1,0
7 - 10 ha	109	47	68	1,0
10 - 12 ha	64	33	41	1,0
12 - 15 ha	59	37	30	1,1
15 - 20 ha	58	47	37	1,3
≥ 20 ha	41	39	23	1,3
totaal	395	214	239	1,1
Tuinders (A+B)				
< 3 ha	40	18	6	1,0
≥ 3 ha	41	29	19	1,2
totaal	81	47	25	1,1
C				
< 1 ha	84	1	3	1,0
≥ 1 ha	97	20	22	1,1
totaal	181	21	25	1,1
D				
< 1 ha	27	-	1	1,0
≥ 1 ha	47	-	10	1,0
totaal	74	-	11	1,0
Spec. zonder cult.grond				
< 15 ha	6	1	-	-
≥ 15 ha	18	9	4	1,0
totaal	6	5	1	2,0
Alle geregistreerden	30	15	5	1,2
	761	297	305	1,1

Bron: C.B.S. 1962

ARBEIDSKRACHTEN

- 79 -

	Aantal bedrijven	Aantal arbeidskrachten op de teldatum									
		bedrijfshoofd		medewerkende gezinsleden		vreemde		totaal		m	v
		m	v	m	v	m	v	m	v		
Landbouwers (A+B)											
1 - 5 ha	25	25	-	6	17	-	-	31	17		
5 - 7 ha	39	38	1	12	37	-	1	50	39		
7 - 10 ha	109	107	5	35	102	4	-	146	107		
10 - 12 ha	64	64	3	26	67	5	-	95	70		
12 - 15 ha	59	61	4	22	52	4	-	87	56		
15 - 20 ha	58	53	6	36	60	5	-	94	66		
≥ 20 ha	41	40	2	27	37	16	-	83	39		
totaal	395	388	21	164	372	34	1	586	394		
Tuinders (A+B)											
< 3 ha	40	39	-	6	28	8	-	53	28		
≥ 3 ha	41	43	2	25	41	6	10	74	53		
totaal	81	82	2	31	69	14	10	127	81		
C < 1 ha	84	79	1	3	28	-	-	82	29		
≥ 1 ha	97	95	2	23	67	3	-	121	69		
totaal	181	174	3	26	95	3	-	203	98		
D < 1 ha	27	23	4	2	6	-	-	25	10		
≥ 1 ha	47	45	3	5	27	2	-	52	30		
totaal	74	68	7	7	33	2	-	77	40		
Spec. zonder cult.grond	6	6	-	-	5	9	-	15	5		
< 15 ha	18	16	2	8	14	2	5	26	21		
≥ 15 ha	6	9	-	4	4	29	12	42	16		
totaal	30	31	2	12	23	40	17	83	42		
Alle geregistreerden	761	743	35	240	592	93	28	1076	655		
Heyen	93	93	5	26	78	9	-	128	83		
Siebungewald	140	135	6	46	113	9	-	190	119		
Afferden	102	102	4	30	67	4	6	136	77		
Bergen	146	141	7	38	108	20	6	199	121		
Well	165	157	10	59	127	39	15	255	152		
Wellerlooi	115	115	3	41	99	12	1	168	103		

Bron: C.B.S. 1962
1363

BEDRIJFSGROOTTE EN OPPERVLAKTE CULTUURGROND PER MANNELIJKE ARBEIDSKRACHT
(1956 - 1962)

	Aantal bedrijven		Oppervlakte cultuur- grond in ha		Gemiddelde bedrijfs groot- te in ha		Ha cultuur- grond per mannelijke arbeidskracht	
	1956	1962	1956	1962	1956	1962	1956	1962
Landbouwers:								
1 - 5 ha	60	25	224	96	3,7	3,8	3,1	3,1
5 - 7 ha	70	39	419	232	6,0	5,9	4,2	4,6
7 - 10 ha	115	109	987	936	8,6	8,6	5,3	6,4
10 - 15 ha	101	123	1239	1473	12,3	12,0	7,1	8,1
15 - 20 ha	49	58	850	993	17,3	17,1	7,9	10,6
≥ 20 ha	39	41	1163	1072	29,8	26,1	10,5	12,9
alle landbouwers	434	395	4882	4802	11,2	12,2	6,5	8,2
Heyen	63	63	696	731	11,0	11,6	-	7,9
Siebingewald	100	92	1002	976	10,0	10,6	-	7,2
Afferden	69	54	785	658	11,4	12,2	-	7,9
Bergen	87	89	960	1155	11,0	13,0	-	8,9
Well	73	57	795	733	10,9	12,9	-	8,4
Wellerlooi	42	40	644	549	15,3	13,7	-	9,3

Bronnen: Cultuurgrond: L.E.I.-enquête volgens opgave C.B.S. (1956)
Arbeidskrachten: L.E.I.-enquête
Cultuurgrond en arbeidskrachten C.B.S.-landbouwtelling (1962)

GRONDGEBRUIK (1956-1962)

	Oppervlakte cultuurground in ha		Percentage cultuurground in gebruik als	Percentage cultuurground in gebruik			
				bouwland		tuinland	
	1956	1962		1956	1962	1956	1962
Landbouwers							
1 - 5 ha	224	96	55	54	38	36	7
5 - 7 ha	419	232	62	55	33	37	5
7 - 10 ha	987	936	60	52	36	42	4
10 - 15 ha	1239	1473	62	50	36	46	2
15 - 20 ha	850	993	59	53	37	44	4
≥ 20 ha	1163	1072	67	59	30	37	3
alle landbouwers	4882	4802	62	53	34	42	4
Heyen	696	731	57	48	41	48	2
Siebangewald	1002	976	67	57	32	42	1
Afferden	785	658	63	56	35	37	2
Bergen	960	1155	59	50	37	46	4
Well	795	733	58	57	32	35	9
Wellerlooi	644	549	66	50	29	45	5

Bronnen: 1956 L.E.I.-enquête volgens opgave C.B.S.
1962 C.B.S.-landbouwtelling

Bijlage 39

BOUWLANDGEBRUIK (1956 - 1962)

	Oppervlakte bouwland in ha		Percentage		bouwland		beteeld met	
			granen		hakvruchten		overige gewassen	
	1956	1962	1956	1962	1956	1962	1956	1962
Landbouwers								
1 - 5 ha	123	52	68	75	27	21	5	4
5 - 7 ha	260	127	69	71	23	24	8	5
7 - 10 ha	587	484	69	72	23	23	8	5
10 - 15 ha	773	732	69	72	22	23	9	5
15 - 20 ha	503	523	73	74	19	21	8	5
≥ 20 ha	773	634	71	80	16	17	13	3
alle landbouwers	3019	2552	70	74	20	21	10	5

Bronnen: 1956 L.E.I.-enquête volgens opgave C.B.S.
1962 C.B.S.-landbouwtelling

GEBRUIK VAN HET TUINLAND OP LANDEBOUWBEDRIJVEN (1956-1962)

	Aantal bedrijven		Aantal bedrijven met tuinland		Oppervl. tuinland in ha		Percentage tuinland beteeld met						
	1956	1962	1956	1962	1956	1962	groente		fruit		overige gewassen		
							totaal	1956	1962	1956	1962	1956	1962
Landbouwers													
1 - 5 ha	60	25	27	15	15	10	81	97	79	15	3	4	-
5 - 7 ha	70	39	30	22	21	19	91	100	79	5	0	4	-
7 - 10 ha	115	109	63	61	45	57	77	95	69	21	4	2	1
10 - 15 ha	101	123	41	57	26	59	69	92	69	26	8	5	-
15 - 20 ha	49	58	24	29	31	32	62	84	58	36	16	2	-
≥ 20 ha	39	41	17	25	39	43	37	76	53	53	21	10	3
alle landbouwers	434	395	202	209	177	220	66	89	66	29	10	5	1

Bronnen: C.A.-enquête volgens opgave C.B.S. 1956
C.B.S.-landbouwtelling 1962

BEDRIJVEN MET VEE (1956-1962)

	Aantal bedrijven		Aantal bedrijven met										werk- paarden			
	1956	1962	melk- koeien	mest- kalveren		overig mestvee		mest- varkens		fokzeugen		legghennen				
				1956	1962	1956	1962	1956	1962	1956	1962	1956			1962	1956
Landbouwers																
1 - 5 ha	60	25	46	-	1	4	46	15	24	8	53	17	25	13		
5 - 7 ha	70	39	66	2	6	9	60	29	45	29	61	33	62	27		
7 - 10 ha	115	109	112	2	5	45	102	82	101	82	103	98	110	68		
10 - 15 ha	101	123	95	7	13	70	88	92	86	94	85	101	82	71		
15 - 20 ha	49	58	46	7	14	45	41	48	45	44	40	49	44	37		
≥ 20 ha	39	41	38	2	12	29	32	31	35	28	34	36	36	23		
alle landbouwers	434	395	403	20	51	202	369	297	336	285	376	334	359	239		
Heyen	63	63	62	1	8	26	53	47	49	54	58	56	57	49		
Siebungewald	100	92	96	2	6	53	84	66	77	64	88	77	88	52		
Afferden	69	54	59	7	12	33	60	42	55	39	57	45	51	16		
Bergen	87	89	84	3	11	55	80	70	71	67	76	76	70	55		
Well	73	57	64	1	8	17	57	43	53	39	60	46	58	41		
Wellerlooi	42	40	38	6	6	18	35	29	31	22	37	34	35	26		

Bronnen: 1956 L.E.I.-enquête volgens opgave C.B.S.
1962 C.B.S.-landbouwtelling

RONDVEEHOUDERIJ (1956-1962)

	Aantal melkkoeien			Per 100 melkkoeien			Aantal per bedrijf ¹⁾		
	per 100 ha		per bedrijf ¹⁾	aantal kalveren		aantal pinken	mest- kalveren		overig mestvee
	1956	1962		1956	1962		1956	1962	
Landbouwers									
1 - 5 ha	109	110	2,0	45	34	41	-	-	2,0 3,5
5 - 7 ha	140	138	2,9	39	52	37	5,5	1,0	1,2 1,8
7 - 10 ha	118	129	3,8	57	53	65	1,0	2,6	1,8 3,6
10 - 15 ha	99	118	4,6	67	48	80	1,0	2,2	3,8 4,8
15 - 20 ha	81	101	5,7	68	57	71	2,0	1,5	5,5 6,7
≥ 20 ha	72	105	6,8	71	50	107	2,0	3,0	5,3 8,1
alle landbouwers	98	114	4,1	61	51	72	1,9	2,2	4,1 5,3
Heyen	99	113	4,6	56	50	62	1,0	1,2	2,4 5,0
Siebungewald	122	134	4,2	63	57	69	1,0	3,3	1,3 4,3
Afferden	83	102	3,9	61	49	85	1,3	1,0	5,2 5,9
Bergen	96	109	4,2	66	52	85	2,0	3,4	2,5 6,1
Well	87	106	3,6	54	44	70	1,0	1,3	7,1 4,5
Wellerlooi	92	116	4,6	59	51	74	3,2	1,3	5,8 5,4

1) Met de desbetreffende dieren

Bronnen: 1956 L.E.I.-enquête volgens opgave C.B.S.
1962 C.B.S.-landbouwtellingen

Bijlage 43

OVERIGE VEEHOUDERIJ (1956-1962)

	Aantal per bedrijf ¹⁾							
	mestvarkens ²⁾		fokzeugen		legghennen		werkpaarden	
	1956	1962	1956	1962	1956	1962	1956	1962
Landbouwers								
1 - 5 ha	9,0	11,6	2,7	4,4	104	167	1,0	1,0
5 - 7 ha	6,6	24,8	2,6	5,0	94	197	1,0	1,0
7 - 10 ha	8,6	17,0	3,6	9,0	108	183	1,0	1,0
10 - 15 ha	8,8	22,7	3,5	9,4	107	176	1,1	1,1
15 - 20 ha	9,9	28,6	6,3	12,7	113	226	1,2	1,3
≥ 20 ha	12,5	24,8	7,3	17,8	94	161	1,4	1,3
alle landbouwers	8,8	21,9	4,1	10,1	104	188	1,1	1,1
Heyen	8,8	21,7	4,3	9,9	122	189	1,2	1,2
Siebgengewald	9,3	23,9	3,5	8,7	92	175	1,1	1,0
Afferden	11,8	19,8	4,9	10,2	93	149	1,1	1,0
Bergen	8,1	24,0	3,5	10,8	95	191	1,1	1,1
Well	6,5	21,2	3,8	11,0	115	176	1,1	1,1
Wellerlooi	8,5	16,8	5,9	10,6	124	252	1,1	1,1

1) Met de desbetreffende dieren

2) Inclusief biggen < 25 kg niet meer bij de zeug

Bronnen: 1956 C.A.-enquête volgens opgave C.B.S.
1962 C.B.S.-landbouwtellingen

Bijlage 44

TREKKERS EN MELKMACHINES (1956-1962)

	Aantal bedrijven		Pers. bedrijven met			
	1956	1962	trekker	1956	1962	melkmachine
Landbouwers						
1 - 5 ha	60	25	5	12	-	-
5 - 7 ha	70	39	6	21	-	-
7 - 10 ha	115	109	18	43	-	16
10 - 15 ha	101	123	50	57	2	34
15 - 20 ha	49	58	73	81	10	48
≥ 20 ha	39	41	92	95	23	51
alle landbouwers	434	395	35	54	4	27
Heyen	63	63	22	41	6	27
Siebungewald	100	92	34	61	3	35
Afferden	69	54	54	80	1	15
Bergen	87	89	31	47	2	35
Well	73	57	26	44	3	14
Wellerlooi	42	40	45	55	10	30

Bronnen: 1956 L.E.I.-enquête
1962 C.B.S.-landbouwtelling

LEEFTIJDOPBOUW

	Aantal geregis- treerden	Aantal bedrijfshoofden in de leeftijdsklasse						Gemiddelde leeftijd in jaren
		< 35 jaar	35-44 jaar	45-54 jaar	55-64 jaar	≥ 65 jaar		
Landbouwers (A+B)								
1 - 5 ha	25	2	1	5	12	5	56	
5 - 7 ha	39	4	9	11	11	4	50	
7 - 10 ha	109	14	32	31	25	7	48	
10 - 12 ha	64	9	18	16	18	3	48	
12 - 15 ha	59	7	18	15	14	5	48	
15 - 20 ha	58	8	17	14	11	8	49	
≥ 20 ha	41	5	10	10	12	4	50	
totaal	395	49	105	102	103	36	49	
Tuinders (A+B)								
< 3 ha	40	19	8	4	7	2	40	
≥ 3 ha	41	2	12	16	11	-	51	
totaal	81	21	20	20	18	2	44	
C < 1 ha	84	12	22	28	18	4	47	
≥ 1 ha	97	15	25	27	26	4	47	
totaal	181	27	47	55	44	8	47	
D < 1 ha	27	-	-	2	6	19	68	
≥ 1 ha	47	-	-	1	5	41	71	
totaal	74	-	-	3	11	60	70	
Spec. zonder cultgr.	6	1	-	4	-	1	48	
< 15 ha	17 ¹⁾	1	4	4	5	3	52	
≥ 15 ha	3 ¹⁾	-	1	1	1	-	49	
totaal	26 ¹⁾	2	5	9	6	4	51	
Alle geregistreerden	757	99	177	189	182	110	50	

1) Exclusief 4 bedrijven ≥ 70 ha, waarvoor geen leeftijd is op te geven

Bron: P.B.H.-aantekeningen

ZOONS (≥ 15 JAAR) VAN LANDBOUWERS (1956-1962)

	Aantal zoons ≥ 15 jaar	Percentages zoons							
		werkend				niet werkend			
		in de landbouw		buiten de landbouw		school gaand		overige	
	1956	1962	1956	1962	1956	1962	1956	1962	1956
Landbouwers									
1 - 5 ha	65	33	32	27	66	70	2	3	-
5 - 7 ha	71	33	44	39	55	52	1	6	3
7 - 10 ha	117	82	46	37	48	55	3	6	2
10 - 15 ha	96	100	57	44	36	42	7	12	2
15 - 20 ha	57	66	68	41	23	47	7	11	1
≥ 20 ha	75	65	56	45	36	48	8	6	1
alle landbouwers	481	379	50	40	44	50	5	8	2

1) Inclusief geëmigreerden

Bron : L.E.I. 1956 enquête
1962 registratie

Bijlage 47

IN DE LANDBOUW WERKENDE ZOONS (≥ 15 JAAR) VAN LANDBOUWERS (1956-1962)

	Aantal zoons werkend in de landbouw									
	totaal		zelfstandig landbouwer, tuinder		op ouderlijk bedrijf		gedeel- telijk		overigen	
	1956	1962	1956	1962	1956	1962	1956	1962	1956	1962
Landbouwers										
1 - 5 ha	21	9	3	1	6	6	4	1	8	1
5 - 7 ha	31	13	3	-	17	7	7	5	4	1
7 - 10 ha	54	30	1	2	34	20	12	8	7	-
10 - 15 ha	55	44	2	3	39	31	10	3	4	7
15 - 20 ha	39	27	2	2	26	23	8	-	3	2
≥ 20 ha	42	29	5	4	32	21	3	4	2	-
totaalaantal	242	152	16	12	154	108	44	21	28	11
percentage	100	100	7	8	64	71	18	14	11	7

Bron: L.E.I. 1956 enquête
1962 registratie

BEDRIJFSOPVOLGING

	Aantal bedrijfshoofden		Aantal bedrijven met bedrijfshoofd 50 jaar en ouder															
			met opvolgers					zonder opvolgers omdat										
	to- taal	< 50 jaar	≥ 50 jaar	met name genoemd		niet met name genoemd		totaal		geen kinderen of ongehuwd		zoons zijn afgevliesd		er alleen dochters zijn		zoons of doch- ters niet voor bedrijf voelen		
				1 opvol- ger	2 opvol- ger	met zoons < 15 jaar	overi- gen 1)											aan- tal
Landbouwers																		
1 - 10 ha	173	76	97	42	22)	9	-	44	280	23	146	11	68	9	60	1	6	
10 - 20 ha	181	108	73	42	3)	5	2	21	274	10	137	2	29	3	40	6	68	
≥ 20 ha	41	18	23	9	4	4	3	3	76	1	22	1	28	1	26	-	-	
alle landbouwers	395	202	193	93	9	18	5	68	630	34	305	14	125	13	126	7	74	
Tuinders																		
< 3 ha	40	28	12	5	2	2	-	3	5	1	1	-	-	2	4	-	-	
≥ 3 ha	41	22	19	4	1	8	4	2	9	-	-	-	-	2	9	-	-	
alle tuinders	81	50	31	9	3	10	4	5	14	1	1	-	-	4	13	-	-	
Landbouwers + tuinders	476	252	224	102	12	28	9	73	644	35	306	14	125	17	139	7	74	
Hoyen	66	37	29	15	2)	5	1	8	70	5	46	1	7	2	17	-	-	
Stiebgewald	94	49	45	15	4	1	-	25	233	13	119	5	42	4	39	3	33	
Afferden	56	29	27	16	1	3	2	5	33	2	12	1	10	1	5	1	6	
Bergen	97	51	46	25	1	5	1	14	128	8	69	-	-	5	48	1	11	
Well	81	41	40	15	5	5	-	15	122	4	37	5	34	4	27	2	24	
Wellerlooi	82	45	37	16	1	9	5	6	58	3	23	2	32	1	3	-	-	
Spec. grondgebruikers																		
zonder cultuurgrond	6	4	2	-	-	1	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	
< 15 ha	18	7	11	4	-	2	-	5	16	4	14	1	2	-	-	-	-	
≥ 15 ha	6	2	4	-	-	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
totaal	30	13	17	4	-	4	3	6	16	4	14	2	2	-	-	-	-	

1) Voortzetting bedrijf te verwachten door o.a. (schoon)zoon, familie, denden en blijven bestaan van landgoederen

2) Waarvan 1 met 3 opvolgers

Bron: L.E.L.-registratie 1962

1363

In de reeks Verslagen van het Landbouw-Economisch Instituut zijn op dit gebied reeds verschenen of verschijnen binnenkort

- Verslag No. 2 Reutum-Ageleresch. Sociaal-economische schets van een ruilverkaveling in Twenthe, november 1962.
- Verslag No. 7 Veghel-Erp. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied, december 1962.
- Verslag No. 11 Delt-Oude Weer. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied in het Groninger Hogeland, februari 1963.
- Verslag No. 17 Heiligenbergerbeek. Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsgebied in het Utrechtse zandgebied, april 1963.
- Verslag No. 18 De Haagse Beemden. Sociaal-economisch onderzoek in een ruilverkavelingsgebied in de Baronie van Breda, mei 1963.
- Verslag No. 19 Ursem. Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsgebied in Westfriesland, mei 1963.
- Verslag No. 20 Noord-Beveland. Sociaal-economische schets van het voormalige eiland, mei 1963.
- Verslag No. 24 Het Geestmerambacht. Een onderzoek naar enkele sociaal-economische vraagstukken verband houdende met de voorbereiding van de ruilverkaveling, juni 1963.
- Verslag No. 36 Dantumadeel. Aanvullende sociaal-economische schets van een ruilverkaveling in de Friese Wouden, oktober 1963.
- Verslag No. 39 Hattem-Wezep. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied op de Noordelijke Veluwe, oktober 1963.
- Verslag No. 45 Beneden-Donge. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied tussen Dongen en 's-Gravenmoer, oktober 1963.
- Verslag No. 46 Kamperveen-Zalk. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied ten zuiden van de stad Kampen, oktober 1963.
- Verslag No. 51 Sneeker-Oudvaart. Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsblok in het Friese weidegebied, november 1963.
- Verslag No. 52 Wanroij. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied, november 1963.
- Verslag No. 53 Uden. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied, november 1963.
- Verslag No. 60 Slangenborg. Sociaal-economische schets van een ruilverkaveling in het Groninger landschap Westervolde, januari 1964.
- Verslag No. 63 Mierlo. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied tussen Eindhoven en Helmond, februari 1964.
- Verslag No. 70 Sleenerstroom. Een sociaal- en bedrijfseconomisch onderzoek in het ruilverkavelingsgebied ten westen van Emmen, april 1964.

- Verslag No. 74 Vries. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied in het noorden van Drenthe, april 1964.
- Verslag No. 78 Rijsbergen. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied ten zuiden van Breda, mei 1964.
- Verslag No. 86 Genemuiden. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsblok aan het Zwarte Water, juni 1964.
- Verslag No. 91 Bergen. Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsblok in Noord-Limburg, juli 1964.